

Institutionen för psykologi

Emotionell påverkan på moralbedömning,
- kan irrelevanta äckelkänslor medföra starkare fördömande?

Susanne Gedin & Lotte Larsen
Institutionen för psykologi
Lunds universitet

Kandidatkurs i Psykologi, PSY 142, HT-2002
Handledare: Fredrik Björklund
Examinatorer: Mats Nyström
Roger Sages

Abstract

An experiment was conducted to see which impact the basic emotion of disgust has on moral judgment. Earlier studies have been dominated by the belief that moral judgment is caused by moral reasoning alone, and not by emotions. The social intuitionist model (Haidt, 2001) constitutes an alternative to such theories. 60 university students (30 male and 30 female) participated in the experiment. They read stories that described morally questionable actions. For half of the participants the stories had a vivid disgust ending and for the other half the stories had a more vaguely disgusting ending. The results indicate that the participants used their emotions when they made their moral judgments, $t(56) = 1.491, p = .071$. The group that read stories with the vivid endings rated the action to be more morally wrong than the group that read stories with non-vivid endings.

Keywords: Moral judgment, emotion, intuition, disgust.

Vi vill tacka vår handledare, Fredrik Björklund, för hans engagemang, tillgänglighet och tålamod.

Emotionell påverkan på moralbedömning

Moral är ett begrepp som återfunnits inom filosofins värld i flera tusen år. Utgångsläget i det filosofiska sammanhanget har ofta varit av normativ karaktär, dvs. normer och värderingar har diskuterats och debatterats kring vad som utgör en moralisk, respektive omoralisk människa. Huvudsakligen har man inom filosofin fokuserat på synsättet att moralbedömningar är en medveten process och ett aktivt resonemang kring vad som är ”gott” respektive ”ont” (Nordin, 1995). I flertalet av de filosofiska debatterna har det medvetna förnuftet intagit en överordnad betydelse över passionen och känslorna. Moral har ofta förknippats med levnadsdagar som man når genom logiskt resonemang och aktiv dialog. I Platons verk *Staten* finner man exempel på fokuseringen kring resonemangets betydelse för att kunna nå kunskap om vad moral består av. Sokrates för en dialog med olika motståndare kring hur en människa på bästa sätt kan bli rättrådig, moralisk. Genom dialogerna läggs olika bevis fram som stödjer de olika åsikterna och likt en tävling vinner den som kommer med de bästa argumenten. Den sanna moralen nås genom att förnuftet tar kontroll över passionen (Platon, 300-talet f. Kr./2001). Dessa rationalistiska teorier är dominerande inom filosofin under många hundra år. Under denna tid är debatten kring förnuft och känsla ständigt aktuell. Den rådande uppfattningen är att förnuftet och det medvetna resonemanget är källan till moralisk kunskap. Det är inte förrän i mitten av 1700-talet som dominansen av förnuftets betydelse för moralbedömningen kommer att kritiseras på allvar. Den starkaste kritiken kommer från de engelska och skotska filosoferna som börjat diskutera alternativ till det rationalistiska synsättet. David Hume var den främsta företrädaren för teorierna kring känslans överlägsna roll i moralbedömningen. Han menade att *”förnuftet är, och bör inte vara något annat än passionernas slav. Det kan aldrig göra anspråk på någon annan uppgift än att tjäna och lyda dem”* (Nordin, 1995, s.360). Hume bekämpar uppfattningen att förnuftet skulle kunna ge oss kunskap om moraliska distinktioner, om ont och gott, rätt och orätt. Han menade att vi når fram till våra moraliska beslut genom omedelbara känslor och inre tillstånd och inte genom induktion och argumentationskedjor (Russell, 1957).

Rationalisterna

Det rationalistiska synsättet på moralen som fenomen har överlevt och dominerat teoribyggandet såväl inom filosofin som inom moralpsykologin. När moralpsykologin frigjorde sig ifrån filosofin fortsatte utvecklingen av tankeriktningen att moralbedömningar är en explicit kognitiv process vilken tar sig uttryck i resonemang och avsiktliga beslut. Lawrence Kohlberg och Jean Piaget är företrädare för den rationalistiska riktningen, vars teorier innebär

att moral är en reflekterande och resonerande process. De menar att människan använder sig av logik och medvetet övervägande av möjliga konsekvenser av beslutet vid en moralisk bedömning, och därmed underordnar den initiala intuitionen. En individ kan se en situation ifrån fler än ett håll och uppleva ett flertal konkurrerande intuitioner om hur situationen ska lösas eller hur man bör handla. Den slutliga bedömningen nås genom att antingen den starkaste intuitionen vinner eller genom att det starkaste resonemanget vinner, som passar bäst överens med de regler och principer som individen innehar. I denna explicita process vägs även de emotionella aspekterna in på ett personligt och resonerande vis (Haidt, 2001). Detta innebär att individen för en inre dialog med sig själv och där resultatet av detta resonemang tar sig uttryck i det beslut som fattas. De känslaspekter som under resonemangets gång vägs in antas vara medvetna för individen och påverkar därmed inte individen på ett implicit sätt (Haidt, 2001). Kohlberg influerades av Piagets stadieteorier och menade att individens moralutveckling kan genomgå sex olika stadier. Dessa stadier är lika för både pojkar och flickor och gäller oberoende av kultur (Lapsley, 1996). Mot dessa båda teoretiker står bland annat Carol Gilligan som menar att den generella förklaring som Kohlberg och Piaget ger till en människas moralutveckling inte är applicerbar på både pojkar och flickor. Hon menar att det finns en stor skillnad i hur de båda könen moralbedömer en och samma händelse. Kvinnor gör sina moralbedömningar i större utsträckning än män utifrån en omsorgsbaserad referensram, medan män i större utsträckning använder sig av en rättvisebaserad referensram (Gilligan, 1993). Kohlberg lägger in värderingar i de båda sätten att bedöma och menar att den omsorgsbaserade moralbedömningen sker på ett lägre stadie (Lapsley, 1996). Gilligan (1993) anser att Kohlbergs värderande teorier är mer fördelaktiga för män. Hon menar istället att moralutvecklingen hos pojkar och flickor är beroende av de olika typer av socialisation som de båda könen genomgår.

Implicita eller explicita processer vid moralbedömningar.

Intresset för implicita processer och deras inflytande över beslutsfattande har vuxit sig allt starkare inom bland annat socialpsykologin och inom kognitiv psykologi. Forskningsresultat inom dessa två grenar av psykologin har visat att implicita processer har en påverkan på beslutsfattande (Kunda, 2001). Debatten kring vilka processer som är aktiva när det gäller moralbedömningar har traditionellt dominerats av de rationalistiska teorierna (Haidt, 2001). Men redan i början av 1900-talet förekom psykologiska teorier kring de omedvetna känslornas betydelse för det vi medvetet uppfattar (Zajonc, 1980). Zajonc (1980) var en av dem som hävdade att allt som vi tar in färgas av våra känslor, och att så gott som all kognition

föregås av känslor. Inom socialpsykologin och inom den kognitiva psykologin, har intresset ökat för implicita processers betydelse för beslutsfattandet. Som en reaktion på detta intresse har det inom moralpsykologin vuxit fram teoribildningar kring emotionernas och intuitionens betydelse för moralbedömningen (Haidt, 2001; Björklund, Haidt & Murphy, 2002; Haidt, Koller & Dias, 1993). Inom social kognition förekommer det tankegångar kring att de flesta av de beslut som vi fattar i själva verket är helt automatiska, dvs. görs utan avsikt, kräver liten mental ansträngning och sker utan medvetenhet (Greenwald & Banaji, 1995). Flera teorier har lagts fram som visar på den medvetna processens underordnade betydelse vid bedömningar. Nisbett och Wilson (1977) visade i sina undersökningar att människors beteende och bedömningar i flera fall påverkas av faktorer som ligger utanför deras medvetande. En liknande studie har gjorts av Björklund, Haidt och Murphy (2002) där resultat visar att beslut som fattas utan understöd av förnuft blir svåra att uttrycka och verbalt motivera. När personerna tillfrågas om varför de bedömer en händelse som antingen moraliskt fel eller moraliskt rätt kan de i vissa fall inte förklara vad som ligger bakom deras beslut. Resultaten förklaras med att moralkognition, i vissa fall, består av två oberoende processer. Den ena processen, moralbedömningen, liknas vid perceptionen, vilken är snabb, övertygande och icke-verbal, medan den andra processen, moralresonemanget, är en process som i efterhand försöker tillskriva det vi upplevt mening. I de fall som det aktiva resonemanget uteblir får personerna svårt att motivera sina uppfattningar. Detta ger stöd till teorierna som menar att moraliska beslut fattas intuitivt för att senare explicit tillskrivas mening (Björklund, Haidt, & Murphy, 2002).

Beslutsfattande

Teorier som framkommit från forskning inom *Hot Cognition* och kring *Dual Processes* har även applicerats inom moralpsykologin. Vissa teoretiker menar att utvecklingen inom moralpsykologin har stått still länge och att intuitionens och känslornas roll för moralbedömningen inte har uppmärksamats tillräckligt (Haidt, 2001; Björklund & Hursti, 2002). Inom både social och kognitiv psykologi är *Dual Processes* numera accepterade typer av modeller. Detaljer kan skilja sig lite mellan modeller men grunderna är desamma. När man fattar ett beslut, löser problem eller ger sitt omdöme om någonting är det ofta två behandlande system igång. Dessa arbetar parallellt och är kapabla till att nå skilda slutsatser. Vid vissa tillfällen använder vi oss av en snabb och enkel informationsbehandling, tar gärna genvägar och ägnar inte problemet i sig mycket tid eller ansträngning. Vid andra tillfällen ägnar vi oss åt en mer systematisk, noggrann och komplicerad process (Chaiken & Trope, 1999). Dessa teorier

gav intuitionen och de automatiska processerna mer utrymme än den rationalistiska modellen gjort, som så starkt betonade det resonerande och rationella tänkandet.

Hot Cognition är ett vedertaget begrepp, och att våra bedömningar och beslut kan färgas av mål och sinnesstämning är brett accepterat. De kognitiva processerna som är aktiva vid ett beslutsfattande eller vid en bedömning påverkas av motivation och känslor. De kognitiva processerna kan även styra det sätt som vi bearbetar information på. Bearbetningen kan vara snabb och enkel eller systematiskt resonerande (Kunda, 2001). När vi använder oss av en snabb och enkel informationsprocess får känslorna och sinnesstämningen en betydande roll. Känslorna används då som informationskälla när ett beslut ska tas eller en bedömning ska göras. Clore och Schwarz, genomförde 1983 en undersökning om humörets påverkan för bedömningen av vädret. Försökspersonerna ringdes upp på antingen soliga eller regniga dagar och fick svara på generella frågor om lycka och välbefinnande. De fick även svara på om de kände sig lyckliga just för tillfället. Personerna som blev uppringda på soliga dagar uppgav att de kände sig både generellt och för stunden mer nöjda och lyckliga, än de som kontaktades på regniga dagar. Ytterligare en grupp blev uppringda och dessa personer tillfrågades i början av samtalet vilket väder det var där de bodde. Denna fråga gjorde försökspersonerna uppmärksamma på vad deras humör kunde bero på. Hos denna grupp fann man också större välbefinnande för tillfället under soliga dagar men däremot inte en skillnad i generell tillfredsställelse med livet. Detta tyder på att vi använder oss av känslor och humör vid omdömen och beslut, så länge vi inte medvetet attribuerar dessa till någon yttre faktor (Kunda, 2001).

Social Intuitionistiska modellen

Som ett resultat av det ökande intresset för intuitionens och känslornas delaktighet i moralbedömningen, har de rationalistiska teorierna fått konkurrens av intuitionistiska modeller. Haidt (2001) presenterade den *Social Intuitionistiska modellen* som ett alternativ till den rationalistiska modellen. Den Social Intuitionistiska modellen lägger fokus på de automatiska och implicita processernas påverkan på moraluppfattningen. Moralbedömningarna är ett resultat av snabba och automatiska intuitioner. Individen kommer fram till en bedömning med liten, eller ingen, uppfattning kring den process som lett fram till beslutet. Individen letar i efterhand efter argument som stödjer den bedömning som gjorts. Emotionerna påverkar bedömningarna på ett implicit sätt vilket gör att vi är omedvetna om vilka grunder våra beslut vilar på. Det är dock inte alla moralbedömningar som har sitt ursprung i implicita emotionella grunder utan vissa kategorier av moralbedömningar, menar socialintuitionisterna, görs utifrån medvetna övervägningar. Moraliska dilemman som exempelvis abort och dödsstraff be-

handlar individen på ett mer resonerande sätt, där för och nackdelar vägs in, innan ett beslut fattas (Haidt, 2001). Modellen består av fyra huvudsakliga länkar eller processer; *The intuitive judgment link*, *The post-hoc reasoning link*, *The reasoned persuasion link* och *The social persuasion link*. Den första, *The intuitive judgment link* syftar till att moraliska bedömningar dyker upp i medvetandet automatiskt och utan ansträngning som ett resultat av moraliska intuitioner. *The post-hoc reasoning link* representerar de moraliska resonemangen, som enligt modellen är en krävande process som uppstår först efter en bedömning gjorts i syfte att söka argument som stöder den redan gjorda bedömningen. Tredje länken, *The reasoned persuasion link*, är en fortsättning på den förra och förespråkar att de moraliska resonemangen produceras och sänds vidare verbalt för att rättfärdiga den gjorda bedömningen för andra individer. Den fjärde och sista länken, *The social persuasion link*, betonar människans anpassning till normer som finns inom olika grupper. Moraliska bedömningar kan alltså ha en direkt påverkan på andra, även när resonemang inte yttrats explicit. Det moraliska resonemanget får även i denna modell en betydande roll för den moraliska bedömningen. Skillnaden mot den rationalistiska modellen är att resonemanget först blir betydelsefullt när det når och förs vidare till andra individer. Dock medger den Social Intuitionistiska modellen genom två alternativa länkar, *The reasoned judgment link* och *The private reflection link* att det finns tillfällen då en individs privata resonemang kan leda till moraliska bedömningar. Men dessa omfattar situationer då man genom logik eller sympati kan sätta sig över sin initiala intuition på grund av att den är svag eller informationsbehandlingskapaciteten hög (Haidt, 2001). De två sistnämnda länkarna är den rationalistiska modellens fokus och leder oss in på integrationen av de två modellerna.

Integrationen av de två modellerna.

Båda modellerna anser att människor har känslor och intuitioner, att människor ägnar sig åt resonemang och att människor påverkas av varandra (Haidt, 2001). Det är hur dessa processer hänger samman som är den stora skillnaden. Rationalisterna förnekar inte känslor och intuitioner utan ser dem som faktorer i en resonerande process. Inte heller förnekar man den sociala miljöns roll utan menar att just sociala interaktioner kan ha betydelse genom att antingen hämma eller främja utvecklingen av resoneringsprocessen. Socialintuitionisterna förkastar inte det moraliska resonerandet, faktum är att tre av de sex länkarna i modellen är resonerande länkar som tros ha kausala effekter på en moralisk bedömning. Haidt framhåller till och med Kohlbergs försök att fostra en mer balanserad, reflekterande och rättvis bedömningsstil hos studenter i de ”Just Community” skolor Kohlberg skapade på sjuttioalet

(Haidt, 2001). De två rivaliserande modellerna har vissa fundamentala olikheter men alltså också många likheter.

Moralens sociala konstruktion

Dilemma definieras av Norstedts Svenska Ordbok (1996) som: ”Svår valsituation till följd av att motstridiga krav måste uppfyllas.” Vissa typer av moraliska dilemman som har att göra med t.ex. abort, giftermål, dödsstraff och homosexualitet har en förankring i den tidsålder vi lever i och även en stark kulturell social prägel. Kring sådana dilemman existerar ofta färdiga socialt accepterade kollektiva normer vilket påverkar individens privata uppfattningar. Moral är till stor del en social konstruktion som vi lär oss genom socialisation. De kulturella normerna formar de känslor vi känner inför vissa situationer. Beroende på att människan i den sociala kontexten som hon verkar i, i många fall strävar efter anpassning och identifikation i sin referensgrupp kommer många av de beslut som hon upplever som sina privata vara formade av och påverkade av majoritetens uppfattningar (Berger & Luckmann, 1967). I en studie gjord av Haidt, Koller och Dias (1993) redovisas resultat som lyfter fram de kulturbaserade känslornas betydelse för individens utveckling av moraluppfattning. De hävdar att kulturella normer och kulturellt formade emotioner utgör en stor påverkan på moralbedömningsprocessen.

Emotionernas påverkan på moralbedömningen

Studier gjorda inom kulturpsykologi, visar att det finns universella moraliska ämnen som upplevs på liknande sätt oberoende av kulturen. Exempel på sådana är frågor kring orättvisa och skada. Haidt, Koller och Dias (1993) genomförde en undersökning där de intervjuade människor kring deras moralupplevelser i tabuöverträdande situationer. Dessa situationer innehöll ingen personskada utan beskrev handlingar som ansågs opassande. Exempelvis beskrev de för personerna scenarier där en person åt upp sin hund efter att denna dött. En annan scen beskrev en person som städade toaletten med nationens flagga. Trots att de scenarier som målades upp inte innehöll någon skada eller orättvisa reagerade de flesta deltagarna och sa att handlingen var fel. Detta skulle kunna stödja de teorier som menar att känslor som äckel påverkar våra moralbedömningar. Många av de moralbedömningar som görs är av en tyst karaktär, dvs. de är svåra att explicit uttrycka och verbalt motivera och grundar sig mer på en ”magkänsla” än på medvetet resonemang (Björklund, Haidt, & Murphy, 2002). En vidare utveckling på denna tanke är vilken roll emotionerna spelar för moralbedömningen. Haidt, Koller & Dias är förespråkare för teorier som handlar om hur

känslor styr de moralbedömningar som vi gör. De menar att känslor som *äckel* och känslor som följer av att man upplever att någon *skadas* eller behandlas orättvist ligger till grund för hur moraliskt fel en person upplever en handling (Haidt, Koller, & Dias, 1993). Inom konsekvensetiken, utilitarismen, värderar man en handling utifrån dess resultat i en bestämd situation. En omoralisk handling är den som medför skada för någon annan människa. Det etiskt goda är enligt den brittiske konsekvensetikern Jeremy Bentham ”*största möjliga lycka åt största möjliga antal människor*” (Russell, 1957, s.655).

Skada har alltid varit nära kopplat till moral och en vanlig uppfattning är att de moraliska normer som finns i samhället är till för att skydda oss mot skada. Kritiker menar att den rationalistiska modellen begränsat den moraliska domänen till handlingar som direkt påverkar andra människor fysiskt, psykiskt eller materiellt (Haidt, Koller, & Dias 1993). Kritiker menar också att de experiment som gjorts inom den rationalistiska modellens ramar är missvisande då de skapar en onaturlig resonerande form av moralisk bedömning (Haidt, 2001). Lazarus (1991) menade att alla negativa emotioner växer fram från en känsla av skada, förlust eller hot. Om en annan person orsakar dessa negativa emotioner hos oss och vi beskyller den andra personen för detta betyder det också att vi antar att personen kunnat handla annorlunda, att den haft kontroll över den stötande handlingen. Enligt den kognitiva motivationsteorin är individens mål att upprätthålla sin ”ego-identitet”, en positiv självbild. En nedlåtande handling mot individen och de människor som finns nära, är ett hot och kan utgöra skada för ”ego-identiteten” och de normer som kan ingå i ens identitet (Lazarus, 1991). På liknande sätt dömer man människor som kränker de normer som finns i samhället mycket hårdare, speciellt när människans sårbarhet och dödlighet görs påmind (Rosenblatt et.al, 1989).

Äckel uppmärksammades redan av Darwin som en grundemotion. Äckel ingår i en grupp känslor som benämns som basala emotioner. I denna grupp ingår också känslor som ilska, och sympati (Rozin & Fallon, 1987). Känslorna av sympati för de drabbade blir bland annat verksamma när en handling medför skada eller när orättvisor förekommer. Handlingen väcker människors känslor och kan på så sätt ligga till grund för moralbedömningar (Haidt, Koller, & Dias, 1993). Äckel har som andra grundkänslor ett karaktäristiskt ansiktsuttryck kopplat till sig, en passande handlingsbenägenhet (man avlägsnar sig ifrån det som upplevs som äckligt), en fysisk reaktion (illamående) och ett karaktäristiskt känslotillstånd (motvilja). Ett antal mer komplexa känslor antas ha sitt ursprung i den basala känslan äckel. Exempel på

sådana känslor är skam, skuld och förakt (Rozin & Fallon, 1987). Det finns en rad olika objekt och händelser som människor upplever som äckliga. Till exempel mat, djur, kroppsprodukter, sex, våld, död och bristande hygien kan alla förekomma i former som kan framkalla känslor av äckel (Rozin, Haidt, & McCauley, 1999). Resultat tyder på att det finns individuella skillnader i känslighet för äckel. Vid upprepade tillfällen då Haidts Äckelskala använts har resultaten visat att kvinnor är mer lättäcklade än män (Haidt, McCauley, & Rozin, 1994; Björklund & Hursti, 2002).

Med bakgrund av dessa teoretiska utgångspunkter har vi utformat vår studie. Denna är designad i syfte att undersöka hur emotioner kan påverka moralbedömningen och hur olika situationer upplevs. Beroende på att forskningen inom moralpsykologi hitintills varit knapphändig och till stor del dominerats av rationalistiska teorier anser vi att studien belyser ett tidigare relativt oupplyst område. Studien har ett kunskapsvärde då det inom det moralpsykologiska området inte tidigare har utförts en studie av detta slag. Därmed kan den bidra till ökad förståelse kring vad som ligger till grund för de moralbedömningar som människor gör. Vi avser att undersöka om irrelevanta äckelkänslor medför starkare fördömanden. Den övergripande frågan är, hur påverkar olika tydlighet av äckel människors moralbedömning? Vi har valt att begränsa studien på så sätt att vi kvantitativt undersöker emotionen *äckels* påverkan på moralbedömningen och undersöker vilken roll *skadeupplevelsen* har i sammanhanget. Denna avgränsning är gjord utifrån uppfattningen att det bäst gynnar målet med studien.

Våra hypoteser lyder enligt följande:

- Ju tydligare inslag av äckel, desto mer moraliskt fel upplevs handlingen.
- Ju tydligare beskrivet äckel, desto större skada upplevs handlingen medföra.
- Ju tydligare inslag av skada, desto mer moraliskt fel upplevs handlingen.

Metod

Deltagare

Ett tillfällighetsurval bestående av studenter vid Lunds Universitet deltog i studien. Dessa rekryterades genom att de kontaktades under sina ordinarie föreläsningstillfällen. De fick en kort presentation av undersökningens karaktär och fick därefter frivilligt lämna sitt namn och telefonnummer om de var intresserade av att delta. Vid ett senare tillfälle blev de som anmält sitt intresse uppringda i syfte att avtala tid och plats för experimentet. De blev då även informerade om att de som deltagare i försöket hade chans att vinna ett presentkort på Akademibokhandeln. Sammanlagt deltog 60 personer i försöket, var av 30 var kvinnor och 30 var män. De 60 personerna blev slumpmässigt tilldelade till två olika experimentella betingelser. Försökspersonernas ålder låg mellan 18- 32.

Material och design

Experimentet bestod av två huvuddelar, del ett utgjordes av datorpresenterade berättelser och del två var ett frågeformulär. Uppgifterna utfördes i nämnda ordning. Den första huvuddelen bestod av två uppgifter, dels skattning av tio olika berättelser (se Appendix A) och dels en belastningsuppgift. De två betingelserna bestod av berättelser med tydligt äckel och berättelser med otydligt äckel. Berättelserna i experimentet skulle bedömas utifrån tre olika aspekter, hur moraliskt fel handlingarna upplevdes vara, hur äckliga de upplevdes vara och hur stor skada de orsakade. Detta innebar att var och en av försökspersonerna fick varje berättelse presenterad för sig tre gånger. I första delmomentet skattades moralen, i andra delmomentet skattades äckligheten och i tredje delmomentet skattades skadan. Första gången deltagarna fick läsa de tio berättelserna ombads de alltså att efter varje avslutad berättelse uppge hur moraliskt fel de upplevde handlingen. Andra gången berättelserna presenterades blev deras uppgift att skatta hur äcklig de tyckte att handlingen var och tredje gången de läste berättelserna blev de uppmanade att uppskatta hur stor skada de ansåg att handlingen medförde. De två versionerna hade en gemensam grundberättelse men skilde sig i de avslutande meningarna. Den ena versionen hade ett detaljerat och beskrivande avslut, där äckliga detaljer gjordes mer tydliga. Den andra versionen hade ett mer allmänt avslut och där de äckliga detaljerna var mer otydliga, men i övrigt var de båda versionerna precis likadana. Bedömningen gjordes utifrån en sjugradig Likert skala, 1 = *Inte alls moraliskt fel, Inte alls äckligt* respektive *Ingen skada* och 7 = *Oerhört moraliskt fel, Oerhört äckligt* respektive *Oerhörd skada*. Berättelserna presenterades med hjälp av PC-datorer. Före testet började visades ett övnings-

exempel på skärmen (se Appendix A). Efter avslutat delmoment gavs ytterligare instruktioner inför det nya momentet och för att komma vidare i testet ombads respondenterna att trycka på 0. Tangenterna 1 till 7 och 0 var de enda tangenterna som fungerade på tangentbordet, alla övriga var låsta. Berättelserna översattes från engelska till svenska och några mindre justeringar gjordes för att anpassa berättelserna till svenska förhållanden för att försöka minimera eventuella missförstånd. Fyra av de tio berättelserna var kontrollberättelser, där två stycken beskrev ett förlopp där en person utför en moraliskt klandervärd handling som inte var äcklig och två stycken berättelser beskrev en handling som var äcklig utan att vara moraliskt laddad. Syftet med kontrollberättelserna var för de två förstnämnda att kontrollera att bara tydlighet i sig inte leder till mer fördömande moralbedömningar, och för de två sistnämnda kontrollera att inte äcklighet i sig ger utslag på moralbedömningen när det inte finns något relevant att fördöma. De tio berättelserna presenterades med hjälp av programmet SuperLab (SuperLab Pro for Windows). Experimentet konstruerades på ett sådant sätt att berättelsernas ordning slumpades fram så att de inte kom i samma följd de tre gångerna försökspersonerna läste dem. Syftet med detta var att motverka differentiellöverspridning och inläringseffekter (Shaughnessy, Zechmeister, & Zechmeister, 2000).

Andra delen i huvudtest ett utgjordes av en belastningsuppgift som löpte parallellt med inläsningen och bedömningen av berättelserna. Denna belastningsuppgift togs fram i samarbete med Karl Radeborg, universitetslektor vid Lunds Universitet. Belastningen innebar att försökspersonerna skulle försöka uppskatta var tionde sekund och därmed trycka på mellanslagstangenten. Syftet med detta var att begränsa försökspersonernas kognitiva kapacitet och på så sätt hindra resonerande processer och för att framkalla intuitiva svar. Avsikten med belastningen var att störa försökspersonerna i den mån att de inte skulle ha möjlighet att korrigera sina svar.

Testets andra huvuddel var utformat som ett frågeformulär och innehöll tre delar. I formulärets första del fick respondenterna svara på frågan: *"Hur störande upplevde du att det var att trycka på mellanslagstangenten var tionde sekund?"* Svaret på hur störande de upplevde att belastningen var, gavs på en sjugradig Likert skala, 1 = *Inte alls störande* till 7 = *Extremt störande*. Syftet med detta deltest var att samla in data för att kunna kontrollera hur mycket störningen påverkade läsningen och responsen och göra det möjligt att uppmärksamma om det skulle förekomma eventuella tendenser och samband mellan upplevd belastningssvårighet och svarsstil på datatestet.

Formulärets andra del bestod av Haidts Äckelskala som i samband med att den tidigare använts i undersökningar hade översatt till svenska av en professionell översättare. Haidts

Äckelskala är bestående av 32 items, ämnen som mat, djur, kroppsprodukter, sex, våld, död, hygien och magiskt tänkande, finns representerade (se Appendix B). Äckelskalan består av två delar. I den första ombads deltagarna att indikera ”sant” eller ”falskt” på de 16 potentiellt äckliga situationer som presenteras. I andra delen av testet ombads respondenterna att gradera hur äckliga de tyckte de följande 16 situationerna var (0 = inte alls äckligt, 1 = något äckligt, 2 = mycket äckligt).

I den tredje delen av frågeformuläret fanns av författarna konstruerade *funneled debreifing* frågor (se Appendix C). Dessa användes i avsikt att urskilja hur stor förståelse respondenterna hade kring studiens hypoteser och syfte och för att möjliggöra identifikation av försökspersoner som visste vad experimentet gick ut på och på så sätt kunna exkludera dessa resultat som löpte en risk att vara påverkade av social önskvärdhet, medvetet sabotage eller på något annat sätt inte vara representativa för personen som givit det (Chartrand & Bargh, 2000).

Procedur

Efter att berättelserna noggrant översatts från engelska genomfördes pilottestning av dem i syfte att uppmärksamma eventuella problem. Först testades de i papper-och-penna form för att undersöka om de två betingelserna verkligen skiljde sig åt med avseende på äckel. Resultatet visade att det fanns en skillnad i medelvärde mellan de två betingelserna, dock inte någon signifikant skillnad. Sedan testades berättelserna när de var datoriserade tillsammans med belastningsuppgiften. Anledningen till dessa pilottester gjordes var bl.a. att undersöka om det förekom några tak- golv effekter. Urvalet som deltog i pilottestningarna var representativt för det urval som skulle utgöra experimentgrupp vid huvudtestningen. Försökspersonerna i det verkliga experimentet testades anonymt på Institutionen för psykologi i ett laboratorium, i vilket tre datorer med identisk information fanns att tillgå. Beroende på att respondenterna själva fick välja tidpunkt då de ville medverka varierade antalet som utförde testet samtidigt mellan en person och tre personer. Försökspersonerna tilldelades slumpmässigt till vilken av de två typerna av berättelser de skulle få läsa (de med tydligt äckel och de med mindre tydligt äckel). Efter att deltagarna ombetts att sitta ner framför datorn gavs muntliga instruktioner ifrån försöksledarna, instruktionerna var nedskrivna för att minimera risken att informationen som gavs av försöksledarna varierade. För att förtydliga instruktionerna fanns även dessa på testets första bild som låg framme på skärmen. Deltagarna ombads bland annat att då de läste och bedömde hur äckliga det tyckte att berättelsernas handling var, att de skulle jämföra med det äckligaste de kunde tänka sig. Försöksledarna gav

även instruktioner kring, hur deltagarna skulle ange sina svar (genom att trycka på någon av tangenterna mellan 1 till 7 och genom att arbeta snabbt och svara intuitivt), belastningens form och hur de kom vidare i testet efter instruktionssidan (genom att trycka på 0). Respondenterna instruerades även att de inte behövde uppskatta och trycka på mellanslagstangenten var tionde sekund då de läste de återkommande instruktionerna, detta för att denna information inte skulle belastas. Efter att försökspersonerna bedömt berättelserna på datorn gavs de oberoende vilket test de gjort likadana frågeformulär. Detta formulär innehöll tre delar, moment 3,4 och 5,

Momentet 3 innebar att försökspersonerna skulle uppge hur störande de upplevde att det var att trycka på mellanslagstangenten var tionde sekund på en Likert skala 1 till 7. Denna uppgift följdes av moment 4 som bestod av Haidts Äckelskala och formuläret avslutades med moment 5 som utgjordes av de sex funneled debriefing frågorna. Testet som helhet tog cirka 20 minuter att genomföra. Efter avslutat test fick deltagarna frivilligt skriva ner sitt namn, telefonnummer och sin email-adress om de önskade att få den färdiga uppsatsen hemskickad till sig och även om de ville delta i utlottningen av presentkortet från Akademibokhandeln. De blev informerade om försöksledarnas telefonnummer och att de var välkomna att ringa om de vid något senare tillfälle upplevde att de hade frågor som de inte fått besvarade.

Databearbetning

Den insamlade data i frågeformuläret behandlades på tre olika sätt. I den första uppgiften, bedömningen av hur störande uppgiften att trycka på mellanslagstangenten upplevdes, räknades ett medeltal ut. Dels ett totalturvals medelvärde och dels ett medelvärde för de olika grupperna. Data ifrån Haidts Äckelskala behandlades på så sätt att varje försökspersons poäng räknades fram. Beroende på att varje individ hade fått en kod som var samma på frågeformulären och på responserna på datatestet kunde dessa två datakällor jämföras på ett individ plan, utifrån könsvariabeln och utifrån vilken typ av berättelser de fått läsa (tydliga avslut eller allmänna avslut). I Äckeltestets första del räknades försökspersonernas poäng fram genom att addera ihop det antal ”sant” som indikerats. I uppgifterna 2,3,9 och 13 gav indikation av ”falskt” poäng eftersom dessa påståenden var omvända. T.ex. ”2. *Jag besvärar inte av att höra någon harkla sig med halsen full av slem*”. Resultatet i andra delen räknades fram genom att svaren adderades samman och därefter delas med två. Poängen ifrån de båda testen adderades sedan ihop och utgjorde det totala resultatet av testet. Den högsta möjliga poängen är 32 och den lägsta är 0, höga poäng indikerar på hög känslighet för äckel.

Responserna från funneled debriefingen behandlades utifrån av en av försöksledarna konstruerad rättningsmall av fråga 1 och 4 (se Appendix D). I denna finns det uppsatta kriterier för vad som ska finnas med i svaren för att svaren ska anses vara ”rätt”. Försöksledarna gick oberoende av varandra igenom alla svaren och rättade utifrån mallen. Efter detta jämfördes de båda resultaten. Vid genomgången av resultaten uppmärksammades att försöksledarna var oense kring bedömningen av två frågor. Detta löstes genom en gemensam genomgång av kriterierna och en vidare diskussion. Med hjälp av debriefing svaren uppmärksammades två testpersoner som på ett tidigt stadium hade förstått syftet med studien. Dessa båda personers poäng exkluderades från databearbetningen för att resultatet i störst möjliga mån skulle bli fritt från medveten manipulation från testpersonerna. Syftet med frågorna 2 och 3 var att leda försökspersonerna vidare i tratten och göra det möjligt att plocka upp dem som förstod innebörden av studien längre ner. För att kunna ha möjlighet att undersöka svartendenserna på de två sista frågorna (5 och 6), räknades en frekvens ut på försökspersoner som svarat *Ja*, *Nej* och *Vet ej*.

Resultat

Signifikansnivån för följande beräkningar är vald till 0.05 och om inget annat anges har vi använt oss av ensidiga, (one-tailed), signifikanstest, detta för att våra hypoteser är riktade. När vi talar om *Grundberättelse* syftar vi på de sex berättelserna som innehöll både en moraliskt relevant gärning och äckel (tydligt eller otydligt beskrivet), alltså inte de fyra kontrollberättelserna om inget annat nämns.

För att först och främst säkerställa berättelsernas homogenitets reliabilitet, dvs. att de är jämförbara med varandra, testades de sex grundberättelserna med Cronbachs Alpha och visade $\alpha = .63$. Det ansågs tillfredsställande eftersom det bara fanns sex items med i beräkningen och α -värdet inte skulle höjas genom att exkludera något item. En 2 (grundberättelse vs. kontrollberättelse) \times 2 (tydligt äckel vs. otydligt äckel) mixad ANOVA där den första faktorn var inomgrupps och den andra faktorn var mellangrupps, genomfördes sedan för att se att kontrollberättelserna som endast var äckliga skiljde sig åt från grundberättelserna. En signifikant huvudeffekt för Berättelse (de sex grundberättelserna vs. de två kontrollberättelserna med endast äckel) visade sig, $F(1, 56) = 351.464, p < .001$ (Tabell 1).

Vidare gjordes ett *t*-test för oberoende grupper på moralbedömningen på kontrollberättelser som endast var moraliskt fel, $t(56) = .302, p = .382$. Eftersom skillnaden var icke-signifikant kunde vi utesluta att tydligheten i sig skulle vara utslagsgivande.

Tabell 1

Medelvärden och standardavvikelser för de två grupperna på Grundberättelse respektive Kontrollberättelse.

<i>Variabel</i>	<i>Tydligt äckel</i>		<i>Otydligt äckel</i>	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Grundberättelse	5.262	1.108	4.844	1.025
Kontrollberättelse	1.786	1.158	1.583	.901

Not: Tydligt äckel, $n = 28$. Otydligt äckel, $n = 30$. Grundberättelse syftar på de sex huvudberättelserna med både en moraliskt relevant gärning och en viss grad av äckel, kontrollberättelse syftar på de två kontrollberättelserna med endast en viss grad av äckel och utan en moraliskt relevant gärning.

Genom ett *t*-test för oberoende grupper fann vi en marginellt signifikant skillnad, $t(56) = 1.491, p = .071$, mellan de två grupperna i moralbedömningen. Som Tabell 2 visar, hade gruppen som fått läsa de tydliga avsluten bedömt berättelserna som mer moraliskt fel. Dock fanns ingen signifikant skillnad mellan grupperna för vare sig äckel- eller skadebedömningen (för skada $t(56) = .719, p = .238$ och för äckel med ett ickeparametriskt Mann-Whitney *U* test eftersom kravet på lika varians inte uppfyllts, $U = 370.000, p = .218$. (Tydligt äckel $n = 28$, Otydligt äckel $n = 30$). Könsvariabeln exkluderades eftersom ingen signifikant skillnad mellan kvinnor och män visade sig förutom på äckelbedömningen, vilket vi återkommer till lite senare.

Tabell 2

Medelvärden och standardavvikelse för de två grupperna på moral-, äckel- respektive skadebedömning .

<i>Bedömning</i>	<i>Tydligt äckel</i>		<i>Otydligt äckel</i>	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Moral	5.262	1.108	4.844	1.025
Äckel	5.161	1.361	5.117	.920
Skada	4.042	.867	3.878	.868

Not: Minimum =1, maximum= 7.

Tydligt äckel, $n= 28$. Otydligt äckel, $n=30$.

Två frågor fanns att besvara statistiskt vad gällde den kognitiva belastningsuppgiften. Dels att störningen legat på en lämplig nivå, varken för stark eller för svag. Dels att det inte fanns någon skillnad i hur störningen upplevts mellan grupperna. Deskriptiv statistik över den upplevda påverkan av störningen gav ett medelvärde för gruppen med tydligt äckel på 3.964 ($SD= 1.401$), och gruppen med otydligt äckel 4.233 ($SD=1.696$). Ett t -test för oberoende grupper, $t(56) = -.656$, $p = .514$ (two-tailed), visade även det tillfredsställande svar.

Enligt vår hypotes skulle skada vara nära kopplat till moralbedömningen och detta testades genom en korrelation som visade sig vara signifikant, $r = .48$, $p < .001$. Över båda grupperna finns alltså ett samband mellan skadebedömning och moralbedömning men som nämnts tidigare fanns det ingen skillnad i skadebedömning mellan grupperna.

Det hade tidigare även visat att de inte skilde sig åt i äckelbedömningen på berättelserna (Tabell 2) och därför fanns intresse av att undersöka att bedömningen verkligen skildrade graden av äckel i berättelserna. En korrelation mellan Haidts Äckelskala och äckelbedömningarna på berättelserna visade sig vara signifikant, $r = .57$, $p < .001$.

Ett t -test för oberoende grupper genomfördes med kön som beroende variabel och här återfanns en skillnad mellan kvinnor och män (se Tabell 4). Både Haidts Äckelskala och äckelbedömningarna på berättelserna visade en signifikant könsskillnad, $t(56) = -3.117$, $p < .01$, respektive för äckelbedömningarna ett ickeparametriskt Mann-Whitney U test eftersom kravet på lika varians inte uppfyllts, $U = 278.000$, $p < .05$ (män $n= 30$, kvinnor $n= 28$).

Tabell 4

Deskriptiv statistik över könsskillnader i äckel.

<i>Kön</i>	<i>Haidts Äckelskala</i>		<i>Äckelbedömning</i>	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Män	11.717	3.832	4.794	1.265
Kvinnor	15.268	4.818	5.506	.880

Not: Minimum Haidts Äckelskala =1, maximum =32.

Minimum äckelbedömning =1, maximum =7.

Män, $n= 30$. Kvinnor, $n= 28$.

Slutligen gjordes en frekvenstabell över svaren på tre av debriefing frågorna. Tabell 5 visar att det var relativt många och ungefär lika många i varje grupp som förstått störningens syfte. En klar majoritet av försökspersonerna tror också att både någonting som upplevs äckligt och någonting som upplevs medföra skada påverkar moralbedömningen. För att se att det inte fanns en skillnad i dessa uppfattningar mellan de två grupperna genomfördes ett Chi-square test, $\chi^2 (2, N= 58) = 1.266, p = .531$, vilket visar att någon sådan skillnad inte fanns.

Tabell 5

Svarsfrekvenser för de tre sista debriefingfrågorna, räknat i antal försökspersoner.

<i>Grupp</i>	<i>Förstått belastningens syfte</i>	<i>Tror äckel påverkar moralbedömningen</i>	<i>Tror skada påverkar moralbedömningen</i>
<u>Tydligt äckel</u>			
Ja	9	23	26
Nej	19	3	0
Vet ej	-	2	2
Total	28	28	28
<u>Otydligt äckel</u>			
Ja	10	23	25
Nej	20	6	5
Vet ej	-	1	0
Total	30	30	30

Not: På frågan om försökspersonerna förstått undersökningens syfte klassificerades svaren som endast ”Ja” eller ”Nej”.

Diskussion

Syftet med vår studie var att undersöka om moralbedömningen är påverkbar av emotioner, i vårt fall känslan av äckel. Anledningen till att just emotionen äckel utvaldes till oberoende variabel beror på att den har karaktäriserats som en av de basala emotionerna och är därmed mer renodlad som faktor (Rozin & Fallon, 1987). Vi var även intresserade av att undersöka om tydligheten av äckel påverkade hur stor skada som försökspersonerna upplevde att handlingen medförde. Med vår tredje hypotes ville vi undersöka vilken roll mängden upplevd skada i en handling, spelar för moralbedömningen.

En marginell signifikant skillnad mellan de två grupperna som fått de olika betingelserna visade sig i deras moralbedömningar. Gruppen som fick läsa de berättelser som innehöll den tydliga äckligheten ansåg att de handlingarna som utfördes var mer moraliskt felaktiga, än den grupp som fick läsa berättelserna med den mer otydliga äckligheten. Detta resultat ger ett visst stöd för vår första hypotes. Handlingen i berättelserna tycks alltså ha framstått som mer moraliskt fel på grund av ett par rader detaljerad information. Dessa rader detaljerad information utgjorde känslostyrningen genom att äckel gjordes markant mer tydlig. Resultatet visar på en tendens att en och samma handling upplevs olika moraliskt fel beroende på med vilken tydlighet av äckel den presenteras. Hypotesen får även stöd av resultaten från kontrollberättelserna. Den gemensamma delen av berättelserna var i båda versionerna relativt äckliga och händelserna bedömdes av försökspersonerna som moraliskt felaktiga trots att de inte beskrev någon uppenbar skadehandling. Detta innebär att människor, ställda inför vissa situationer, låter sina känslor påverka deras bedömningar, åtminstone när de inte är medvetna om att äcklet är moraliskt irrelevant. Resultatet från funneled debriefing frågorna visar att en stor majoritet av försökspersonerna, i båda grupperna, var av uppfattningen att äckel påverkar moralbedömningen. Skillnaden i de båda gruppernas sätt att moralbedöma de olika handlingarna och de redovisade åsikterna från debriefing frågan utgör en viss utmaning för de rationalistiska teorierna.

Enligt resultaten från pilotundersökningen kunde man ha antagit att gruppen som läste berättelserna med det tydliga äcklet skulle ha bedömt berättelserna som mer äckliga än den gruppen som läst de otydliga äckelberättelserna. Någon signifikant skillnad i äckelbedömningen fanns dock inte mellan grupperna. Möjligen kan detta förklaras med att vi pilot-testade 100 personer men utförde experimentet på 60 personer. En skillnad i bedömningen av äcklighet skulle möjligen visa sig i en undersökning som omfattar ett större urval. En annan tänkbar förklaring till att de båda grupperna inte skilde sig åt i deras skattningar av äcklighet

är att även de berättelser som var otydliga i äcklighet beskrev en handling som var väldigt äcklig. Trots att försökspersonerna gavs instruktionen att då de läste berättelserna skulle de jämföra med de äckligaste de kunde tänka sig, gick många ”äckelbarometer” direkt i topp. Läser man, som den otydliga gruppen, om söndersprängda avloppsrör och elever som är täckta med avföring kanske man har svårt att tänka sig något äckligare. Stimuleras däremot fantasin genom ytterligare detaljerad information kring kloakinnehållet kanske det i tankarna är lättare att spinna vidare på en historia. Den tydliga gruppen skulle i så fall ha bedömt berättelserna som mindre äckliga än vi förväntat oss för att de genom stimulering av sin fantasi haft lättare att föreställa sig hypotetiskt äckligare handlingar. Detta förutsätter förstås en del kognitiv kapacitet och frågan är om tillräckligt med resurser funnits lediga för att ta sig an en sådan process. Beroende på att de olika grupperna inte fick läsa båda versionerna av berättelserna var de möjligen svårt för gruppen som läste berättelserna med den otydliga äckligheten att föreställa sig någonting som var ännu äckligare. En förklaring till skillnaden i moralbedömningen skulle kunna vara att betingelsen av äckel påverkat försökspersonerna i den tydliga gruppen mer eller mindre omedvetet. Första gången berättelserna visades för respondenterna var deras uppgift att skatta hur moraliskt fel de upplevde handlingen i var och en av berättelserna. Äckelbedömningen skedde först efter att försökspersonerna ännu en gång fått ta del av berättelserna. Den intuitiva känslostyrningen kanske på så sätt bara haft verkan just första gången berättelserna presenterades. Syftet med att presentera berättelserna tre gånger, en för varje bedömning, var att förhindra att de tre begreppen (moral, äckel och skada) blandades ihop av försökspersonen och för att inte från första början avslöja de bakomliggande hypoteserna. Möjligen har denna form av presentation även haft en inverkan på försökspersonernas svarsstil. Första gången berättelserna presenterats har känslostyrningen lyckats och en skillnad mellan de tydliga och de otydliga slutet finns vad gäller moralbedömningen. Andra gången försökspersonerna läst berättelserna har inte känslostyrningen fungerat, kanske beroende på att det vid andra tillfället funnits tillfälle för en mer resonerande process. Detta skulle kunna vara en förklaring förutsatt att känslostyrningen är en starkt intuitiv process som kanske inte har samma effekt på bekanta stimuli. En annan möjlig förklaring är att försökspersonerna korrigerat sina svar utefter vad de tror att studien handlar om.

Kontrollberättelserna användes som vi tidigare nämnt för att kunna utesluta att emotionen äckel i sig inte påverkar moralbedömningen av en handling som saknar moraliskt relevant handling. Även resultaten visar att tydligheten av äckel inte är utslagsgivande, i moralbedömningen, i de berättelser som endast beskriver en moraliskt tvivelaktig handling. De moralbedömningar som vi gör måste innehålla en handling som vi upplever som felaktig

för att äcklet ska få någon avgörande roll och ytterligare spä på graden av hur moraliskt fel handlingen upplevs.

Som resultaten visade fanns det ingen signifikant skillnad mellan hur de båda grupperna upplevde den skada som handlingen medförde. Detta innebär att tydligheten av äckel inte var utslagsgivande på hur stor skada, försökspersonerna upplevde att, en handling medförde. För att undersöka vilken explicit åsikt försökspersonerna hade kring förhållandet mellan äckeltydlighet och skada skulle det ha varit informativt att ha haft med detta som en fråga i funneled debreifingen. Det hade även möjliggjort en direkt jämförelse mellan svarsstilen på experimentet och debreifing svaren.

Som vi predicerat korrelerade skadebedömningen signifikant med moralbedömningen. Det primära syftet med att inkludera skadefaktorn i experimentet var för att undersöka att skada och äckel är två av varandra oberoende faktorer. Resultaten visar att det mellan dessa två variabler inte förekommer någon *confounding*. Hur stor skada man upplever att en handling medför har alltså ett samband med hur moraliskt fel man uppfattar den handlingen. Kontrollberättelserna som inte innehöll någon grad av äckel bedömdes oavsett detta som att de medförde skada. Att skada någon annan, oavsett fysiskt, psykiskt eller materiellt anses av de normer som finns i vårt samhälle som fel. Lazarus (1991) menade att alla negativa emotioner växer fram från en känsla av skada, förlust eller hot. En skadlig handling påverkar oss på så sätt att vi upplever den som mer moraliskt fel. Utilitaristernas teorier kring hur en handling utvärderas utifrån de konsekvenser som följer, (Russell, 1957), är alltså applicerbara även på skadas påverkan på moralbedömningen. Men syftet med den kognitiva belastningen i vårt experiment var att den resonande processen inte skulle ges så stort utrymme att en bedömning skulle kunna göras på bakgrund av ett resonemang av de sociala normerna.

Tanken bakom konstruktionen av belastningsuppgiften är liknande den som återfinns i Kunda (2001), där Clore påverkar sina försökspersoners humör via de frågor hans ställer. Ändå finns alltså ett tydligt samband mellan skada- och moralbedömningen. Som experimentet varit utformat kan vi inte mer än spekulera i varför detta samband visar sig. Eftersom berättelserna vid tillfället för bedömningen av skada redan exponerats för försökspersonerna två gånger kan vi inte helt utesluta någon form av resonande process. En alternativ förklaring till att skadebedömningen grundar sig på sociala normer skulle kunna vara en implicit process som grundar sig på intuitioner. Rädslan för skada, förlust och hot kanske är så djupt rotad i oss människor sedan evolutionen att bedömningarna faktiskt härstammar från våra intuitiva känslor. Men med säkerhet kan vi alltså inte konstatera mer än att ett samband föreligger. Haidt, Koller och Dias (1993) menar att skadebedömningen även

innefattar de handlingar som inte direkt medför någon skada. Exemplet där en man har samlag med ett dött djur, är en handling som i sig inte medför någon skada men som trots detta upplevdes av våra försökspersoner som både en moraliskt felaktig handling och en handling som medförde stor skada. Detta tyder på att de moralbedömningar som gjorts efter den berättelsen är grundade på en kombination av reaktion utifrån magkänslan och äckligheten i berättelsen (Björklund, Haidt & Murphy, 2002). Huruvida detta som känslor skulle vara kopplat till intuition går inte att utröna. Skada skulle kunna vara lätt att koppla till en resonerande process, med tanke på att resonera sig fram till att skada någon annan, fysiskt, psykiskt såväl som materiellt är fel i de normer vårt och så vitt vi vet de flesta andra samhällen också. Men om det är så att rädslan för skada, förlust och hot är något djupt rotat i oss människor från det evolutionära skulle det kunna vara en intuitiv process för att det är en känsla som i så fall också uppstår lika snabbt, som vid *primary appraisal* (Lazarus, 1991). Men hur skadebedömningen kommer in kan vi inte säga något om i detta experiments utformning men kunde vara ett intressant ämne att fortsätta studera inom moralpsykologin.

Könsskillnaden som framgick ifrån resultaten från Haidts Äckelskala, där kvinnorna visade sig vara mer lättäcklade än män, gav visserligen inte något utslag på experimentet. Resultaten är trots detta intressanta då de visar på att män och kvinnor blir äcklade i olika utsträckning. Dessa tendenser har även visat sig då Haidts Äckelskala använts både i Sverige och i USA (Björklund & Hursti, 2002; Haidt, McCauley & Rozin, 1994). Det finns en koppling mellan de teorier som Gilligan presenterar och resultaten från Haidts Äckelskala. Män och kvinnor visade sig skilja sig åt i sina bedömningar kring vad som de upplever som äckligt. På liknande sätt menar Gilligan (1993) att män och kvinnor skiljer sig åt i vilka faktorer som påverkar dem när de gör sina moralbedömningar.

Eftersom forskningen inom det moralpsykologiska området fram tills nu har varit relativt begränsad är stora delar av den tillgängliga litteraturen onyanserad. Bristen på relevant litteratur och exempel på liknande studier har även gjort det svårt för oss att finna jämförbara resultat och direkt applicerbara teorier.

Då vi beroende av tidsbristen valde att utföra experimentet utan att använda oss av en kontrollgrupp som inte fick någon belastningsuppgift anser vi att det hade varit intressant att se resultat från en sådan studie. Ett sådant experiment skulle kunna, på ett säkrare sätt, undersöka sambandet mellan intuitionens och emotionernas betydelse för moralbedömningen. Då

området är så pass utforskat finns det en rad förslag på studier som kan göras. Vi anser att studier som undersöker andra emotioner, andra typer av händelser, andra grupper av försökspersoner och olika åldersgrupper, hade varit intressanta att läsa. Vi finner även att en studie kring män och kvinnors olika sätt att uppfatta vad moral är kopplat till deras olika äckelkänslighet har en plats att fylla. En sådan studie skulle kunna utföras på så sätt att man undersöker om det finns specifika äckeldomäner som är typiska för de båda könen. Därefter skulle man kunna undersöka om det finns motsvarande, könsbundna, domäner inom det som upplevs som moraliskt fel.

Referenslista

- Berger, P. L., & Luckman, T. (1967). *The social construction of reality*. New York: Doubleday.
- Björklund, F., Haidt, J., & Murphy, S. (2002). *Moral Dumbfounding: When Intuition Finds No Reason*. (Opublicerat manuskript, University of Virginia).
- Björklund, F., & Hursti, T. J. (2002). A Swedish Translation and Validation of the Disgust Scale – A Measure of Disgust Sensitivity. (Acceperat för publicering). *Scandinavian Journal of Psychology*.
- Chaiken, S., & Trope, Y. (red.). (1999). *Dual process theories in social psychology*. New York: Guilford.
- Chartrand, T. L., & Bargh, J. A. (2000). The Mind in the Middle: A Practical Guide to Priming and Automaticity Research. I H.T. Reis, & C.M. Judd (red), *Handbook of Research Methods in Social and Personality Psychology*. (s. 253-285). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilligan, C. (1993). *Med kvinnors röst*. Stockholm: Prisma.
- Greenwald, A. G., & Banaji, M. R. (1995). Implicit social cognition. *Psychological Review*, 102, 4-27.
- Haidt, J. (2001). The Emotional Dog and its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgment. *Psychological Review*, 108, 814-834.
- Haidt, J., McCauley, C. R., & Rozin, P. (1994). Individual differences in sensitivity to disgust: A scale sampling seven domains of disgust elicitors. *Personality and Individual Differences*, 16, 701-713.
- Haidt, J., Koller, S. H., & Dias, M. G. (1993). Affect, Culture, and Morality, or Is It Wrong to Eat Your Dog? *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 613-628.
- Kunda, Z. (2001). *Social Cognition. Making Sense of People*. Cambridge: The MIT press.
- Lapsley, D. K. (1996). *Moral Psychology*. Boulder, CO: Westview Press.
- Lazarus, R. S. (1991). *Emotion and adaptation*. New York: Oxford University Press.
- Nisbett, R. E., & Wilson, T. D. (1977). Telling more than we can know. *Psychological Review*, 84, 231-259.
- Nordin, S. (1995). *Filosofins historia*. Lund: Studentlitteratur.
- Norstedts Svenska Ordbok. (1996). Göteborg: Norstedts Förlag AB.
- Platon. (2001). *Staten*. (svensk tolkning av Claes Lindskog) Nora: Nya Doxa. (Original arbetet publicerades på 300-talet f.Kr.)

- Rosenblatt, A., Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T., & Lyon, D. (1989). Evidence For Terror Management Theory: 1. The Effect of Morality Salience on Reactions to Those Who Violate or Uphold Cultural Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 681-690.
- Rozin, P., & Fallon, A. E. (1987). A Perspective on Disgust. *Psychological Review*, 94, 23-41.
- Rozin, P., Haidt, J., & McCauley, C.R. (1999). Disgust: The body and soul emotion. I T. Dalglish & M. Power (red.), *Handbook of Cognition and Emotion*. (s. 429-445). Chichester: Wiley.
- Russell, B. (1957). *Västerlandets filosofi*. Stockholm: Natur och kultur.
- Shaughnessy, J. J., Zechmeister, E. B., & Zechmeister, J. S. (2000). *Research Methods in Psychology*. Singapore: McGraw Hill.
- SuperLab Pro for Windows (Version 1.05) [Computer Software]. San Pedro, CA: Cedrus Corporation.
- Zajonc, R. B. (1980). Feeling and thinking: Preferences need no inferences. *American Psychologist*, 35, 151- 175.

Appendix A

Övningsexempel

Lina är en flicka som är 10 år gammal. En höst dag smög hon sig in på sin äldre grannes tomt och pallade några äpplen. När hon i efterhand granskade sitt byte upptäckte hon att några av äpplena hade maskhål. Hennes yngre syster tyckte mycket om äpplen och när hon frågade om hon kunde få ett gav Lina henne ett av de maskätta äpplena.

Hur moraliskt fel uppfattar du Linas handling?

<i>Inte alls fel</i>						<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7

(Berättelserna med det tydliga äcklet)

1) En 70 år gammal man dog av en hjärtattack. Hans tre vuxna barn ville inte att han skulle vare sig begravas eller kremeras. Då de var övertygade om att en människa lever vidare genom att han återförs i det naturliga kretsloppet, så tillagade de faderns kropp och åt andaktsfullt upp den. Ett av barnen hade studerat åtskilliga kannibalsamhällens traditioner, så innan de åt kroppen bad hon flera böner. Sedan skar de stora bitar av kött ifrån liket och pressade ut överskottsblodet. De grillade köttbitarna över en öppen eld. Köttets smak var inte otrevlig, men det var saltare än vanligt kött. De upplevde dock att köttet var mycket segare än de trodde att det skulle vara.

Hur moraliskt fel uppfattar du syskonens handling?

<i>Inte alls fel</i>						<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7

2) En grupp tonåringar som ville ha lite kul, spolade ner en mindre bomb i toaletten på deras högstadieskola. När bomben exploderade brast avloppsröret, vilket ledde till att flera hundra liter avloppsvatten rann ner i klassrummet under. Ett flertal elever blev täckta av använda tamponger, avföring och annat kloakinnehåll. En av studenterna hade tussar av använt, vått toalettpapper som fastnat i hennes hår. En annan student hade försökt springa bort ifrån det vidriga vattenfallet men han halkade och föll med ansiktet före rakt ner i en stor stinkande pöl av brun sörja.

Hur moraliskt fel uppfattar du tonåringarnas handling?

<i>Inte alls fel</i>						<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7

3) En man vandrade vid sidan av en landsväg när han hittade ett större djur som hade blivit påkörts av en bil och dött. Han drog varsamt in det i skogen och hade sexuellt umgänge med det. Han var försiktig och använde kondom, så det fanns ingen risk för sjukdomsöverföring. Det var ingen enkel sak för djurets kropp var kall och stel. Och eftersom det inte fanns något glidmedel på kondomen uppstod en hel del friktion. Kroppen hade även börjat ruttna, så den luktade fruktansvärt.

Hur moraliskt fel uppfattar du mannens handling?

<i>Inte alls fel</i>							<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7	

4) Två vuxna syskon (bror och syster) som tyckte mycket om att resa tillsammans var på semester i Frankrike. En kväll, efter att de delat en flaska vin, hamnade de till slut i säng tillsammans. De blev överraskade över att de gillade att vara fysiskt intima och de fortsatte att ha en sexuell relation (där de använde dubbla preventivmedel) de kvarvarande två veckorna av deras semester. De provade flera olika samlagsställningar, men deras favorit var den när brodern tog systemen bakifrån. De tyckte även om att älska i duschen eftersom det gav dem tillfälle att verkligen utforska varandras kroppar.

Hur moraliskt fel uppfattar du syskonens handling?

<i>Inte alls fel</i>							<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7	

5) Roger behövde pengar och han ville inte skaffa sig något tråkigt jobb så han beslutade sig för att börja snatta. Han fann en stor elektronik affär och stal två bärbara CD-spelare. Han gick in i affären bärandes på en stor röd shopping väska ifrån en annan affär. Han puttade ner CD-spelarna när ingen såg och fortsatte sedan att strosa ner för mittgången.

Hur moraliskt fel uppfattar du hans handling?

<i>Inte alls fel</i>							<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7	

6) Peter blev nyligen anställd på en restaurang och hans första arbetsuppgift var att städa lagret och frosta av frysen som stod i hörnet och var full med kött. Instruktionerna fanns uppsatta på frysen och Peter läste dem. Men Peter var förvirrad på sin första dag på jobbet och när han var färdig så glömde han att sätta sladden i kontakten igen. Ingen märkte detta förrän en vecka senare, då en annan anställd kom för att hämta kött. Lampan i frysen fungerade inte och hon kände hur någonting krälade över hennes händer då hon i mörkret hade greppat en bit ruttet kött. Varje yta var så täckt av små, slemmiga, vita maskar så att frysen verkade leva och röra på sig då maskar och slamsor av ruttet kött föll från en hylla till en annan. Stanken av tusentals maskar var överväldigande.

Hur moraliskt fel uppfattar du hans handling?

<i>Inte alls fel</i>							<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7	

7) Viktor slutade sitt jobb som varubud och öppnade sin egen restaurang. Men han fick snabbt lära sig varför så många restauranger går under inom det första året. Han hade stora problem att hålla utgifterna lägre än intäkterna och började en desperat jakt på sätt att spara pengar. Han insåg att han förlorade mycket pengar på att slänga oanvänd rå kyckling efter fyra dagar, vilket var vad hälsovårdsnämnden krävde. Han bestämde sig för att spara det otillagade kycklingköttet upp till sex dagar, men att sänka temperaturen i kylan för att kompensera för detta. Hursomhelst blev tre av hans gäster illamående och kräktes inom en vecka efter att han börjat med detta. En av de gäster som ätit kyckling till lunch kom tillbaka ett par timmar senare för att ta en kopp kaffe, men blev illamående inne på Viktors restaurang. Han blev tvungen att springa till toaletten för att kräkas, men dörren var låst så det slutade med att han kräkte ner hela toalettdörren och delar av sig själv. På hans kläder fastnade bitar av det dåliga kycklingköttet. Viktor fick dåligt samvete och bad gästen om ursäkt. Han började dessutom följa hälsovårdsnämndens riktlinjer.

Hur moraliskt fel uppfattar du Viktors handling?

Inte alls fel							Oerhört fel	
1	2	3	4	5	6	7		

8) Lars är 45 år gammal och chef för ett litet elektronikbolag. Eftersom han alltid varit intresserad av förändrade medvetandetilstånd bestämde han sig efter att ha läst om heroin för att prova det, lite försiktigt. För att undvika kanyler och märken efter nålstick på sin arm beslutade han sig för att använda heroin i form av stolpiller (som förs upp i ändtarmen). För att undvika att bli beroende beslutade han sig för att inte ta heroin mer än en gång i månaden, och bara på lördagar då han inte hade några andra förpliktelser. De första gångerna hade han svårt att föra upp det lilla projektformade stolpillret i ändtarmen med sina bara händer, men efter ett tag blev han van vid det. Eftersom stolpillret smälter i tarmen kunde lite vätska rinna ut ibland, men så småningom lärde han sig att hålla det inne för att få heroinets fulla effekt.

Hur moraliskt fel uppfattar du Lars handling?

Inte alls fel							Oerhört fel	
1	2	3	4	5	6	7		

9) Karin arbetade på ekonomiavdelningen på ett större sjukhus. Hon ansåg att läkarna var överbetalda medan hon själv och de andra kontorsanställda var underbetalda. Därför skapade hon en påhittad anställd och la in dennes uppgifter i datorn. På så sätt fick den påhittade anställda alla de förmåner som de verkliga anställda hade. Den påhittade anställdes konto var i själva verket Karins konto. Pengarna fick hon ihop genom att ta lite grann från alla läkarnas betalningar till pensionsfonder. Karin utvecklade en mycket listig plan. Varje gång inbetalningen till pensionsfonderna skulle göras delade hon upp betalningen i flera separata delar så att den skulle hamna på flera olika konton. Då och då lades betalningarna på den uppdiktade personens konto, men ingen annan än Karin hade möjlighet att se hur de hamnat där.

Hur moraliskt fel uppfattar du Karins handling?

Inte alls fel							Oerhört fel	
1	2	3	4	5	6	7		

10) Sara gillade att prova ny mat och hon gillade speciellt att utforska menyn på restauranger som erbjöd utländsk mat. En dag tog hon med sig sin bästa vän till en ny Malaysisk restaurang som hade en väldigt omfattande meny. Hennes vän, som inte var alls lika äventyrlig som Sara, beställde en rätt som liknade den kinesiska rätten ”kyckling med friterat ris”. Sara beställde däremot olika rätter som hon slumpmässigt valde ut, trots att hon inte kunde uttala dem eller förstå vad det var hon beställde. Det visade sig att hon hade beställt friterade bläckfiskögon. Ett rätt bläckfisköga är som en stor svart tennisboll fylld med gelé, men när det är tillagat blir konsistensen mer gummiaktig och måste därför skäras med en vass kniv.

Hur moraliskt fel uppfattar du Saras handling?

<i>Inte alls fel</i>							<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7	

1) En 70 år gammal man dog av en hjärtattack. Hans tre vuxna barn ville inte att han skulle vare sig begravas eller kremeras. Då de var övertygade om att en människa lever vidare genom att han återförs i det naturliga kretsloppet, så tillagade de faderns kropp och åt andaktsfullt upp den. Ett av barnen hade studerat åtskilliga kannibalsamhällens traditioner, så innan de åt kroppen bad hon flera böner. Sedan skar de stora bitar av kött ifrån liket och pressade ut överskottsblodet. De grillade köttbitarna över en öppen eld. Köttets smak var inte otrevlig, men det var saltare än vanligt kött. De upplevde dock att köttet var mycket segare än vad de trodde att det skulle vara.

Hur äckligt uppfattar du detta?

<i>Inte alls äckligt</i>							<i>Oerhört äckligt</i>
1	2	3	4	5	6	7	

2) En grupp tonåringar som ville ha lite kul, spolade ner en mindre bomb i toaletten på deras högstadieskola. När bomben exploderade brast avloppsröret, vilket ledde till att flera hundra liter avloppsvatten rann ner i klassrummet under. Ett flertal elever blev täckta av använda tamponger, avföring och annat kloakinnehåll. En av studenterna hade tussar av använt, vått toalettpapper som fastnat i hennes hår. En annan student hade försökt springa bort ifrån det vidriga vattenfallet men han halkade och föll med ansiktet före rakt ner i en stor stinkande pöl av brun sörja.

Hur äckligt uppfattar du detta?

<i>Inte alls äckligt</i>							<i>Oerhört äckligt</i>
1	2	3	4	5	6	7	

3) En man vandrade vid sidan av en landsväg när han hittade ett större djur som hade blivit påkörnt av en bil och dött. Han varsamt drog in hjorten i skogen och hade sexuellt umgänge med den. Han var försiktig och använde kondom, så det fanns ingen risk för sjukdomsöverföring. Det var ingen enkel sak för djurtes kropp var kall och stel. Och eftersom det inte fanns något glidmedel på kondomen uppstod en hel del friktion. Kroppen hade även börjat ruttna, så den luktade fruktansvärt.

Hur äckligt uppfattar du detta?

<i>Inte alls äckligt</i>							<i>Oerhört äckligt</i>
1	2	3	4	5	6	7	

4) Två vuxna syskon (bror och syster) som tyckte mycket om att resa tillsammans var på semester i Frankrike. En kväll, efter att de delat en flaska vin, hamnade de till slut i säng tillsammans. De blev överraskade över att de gillade att vara fysiskt intima och de fortsatte att ha en sexuell relation (där de använde dubbla preventivmedel) de kvarvarande två veckorna av deras semester. De provade flera olika samlagsställningar, men deras favorit var den när brodern tog systemen bakifrån. De tyckte även om att älska i duschen eftersom det gav dem tillfälle att verkligen utforska varandras kroppar.

Hur äckligt uppfattar du detta?

Inte alls äckligt 1 2 3 4 5 6 7 *Oerhört äckligt*

5) Roger behövde pengar och han ville inte skaffa sig något tråkigt jobb så han beslutade sig för att börja snatta. Han fann en stor elektronik affär och stal två bärbara CD-spelare. Han gick in i affären bärandes på en stor röd shopping väska ifrån en annan affär. Han puttade ner CD-spelarna när ingen såg och fortsatte sedan att strosa ner för mittgången.

Hur äckligt uppfattar du detta?

Inte alls äckligt 1 2 3 4 5 6 7 *Oerhört äckligt*

6) Peter blev nyligen anställd på en restaurang och hans första arbetsuppgift var att städa lagret och frosta av frysen som stod i hörnet och var full med kött. Instruktionerna fanns uppsatta på frysen och Peter läste dem. Men Peter var förvirrad på sin första dag på jobbet och när han var färdig så glömde han att sätta sladden i kontakten igen. Ingen märkte detta förrän en vecka senare, då en annan anställd kom för att hämta kött. Lampan i frysen inte fungerade inte och hon kände hur någonting krälade över hennes händer då hon i mörkret hade greppat en bit ruttet kött. Varje yta var så täckt av små, slemmiga, vita maskar så att frysen verkade leva och röra på sig då maskar och slamsor av ruttet kött föll från en hylla till en annan. Stanken av tusentals maskar var överväldigande.

Hur äckligt uppfattar du detta?

Inte alls äckligt 1 2 3 4 5 6 7 *Oerhört äckligt*

7) Viktor slutade sitt jobb som varubud och öppnade sin egen restaurang. Men han fick snabbt lära sig varför så många restauranger går under inom det första året. Han hade stora problem att hålla utgifterna lägre än intäkterna och började en desperat jakt på sätt att spara pengar. Han insåg att han förlorade mycket pengar på att slänga oanvänd rå kyckling efter fyra dagar, vilket var vad hälsovårdsnämnden krävde. Han bestämde sig för att spara det otillagade kycklingköttet upp till sex dagar, men att sänka temperaturen i kylan för att kompensera för detta. Hursomhelst blev tre av hans gäster illamående och kräktes inom en vecka efter att han börjat med detta. En av de gäster som ätit kyckling till lunch kom tillbaka ett par timmar senare för att ta en kopp kaffe, men blev illamående inne på Viktors restaurang. Han blev tvungen att springa till toaletten för att kräkas, men dörren var låst så det slutade med att han kräkte ner hela toalettdörren och delar av sig själv.

På hans kläder fastnade bitar av det dåliga kycklingköttet. Viktor fick dåligt samvete och bad gästen om ursäkt. Han började dessutom följa hälsovårdsnämndens riktlinjer.

Hur äckligt uppfattar du detta?

Inte alls äckligt							Oerhört äckligt
1	2	3	4	5	6	7	

8) Lars är 45 år gammal och chef för ett litet elektronikbolag. Eftersom han alltid varit intresserad av förändrade medvetandetilstånd bestämde han sig efter att ha läst om heroin för att prova det, lite försiktigt. För att undvika kanyler och märken efter nålstick på sin arm beslutade han sig för att använda heroin i form av stolpillret (som förs upp i ändtarmen). För att undvika att bli beroende beslutade han sig för att inte ta heroin mer än en gång i månaden, och bara på lördagar då han inte hade några andra förpliktelser. De första gångerna hade han svårt att föra upp det lilla projektilformade stolpillret i ändtarmen med sina bara händer, men efter ett tag blev han van vid det. Eftersom stolpillret smälter i tarmen kunde lite vätska rinna ut ibland, men så småningom lärde han sig att hålla det inne för att få heroinets fulla effekt.

Hur äckligt uppfattar du detta?

Inte alls äckligt							Oerhört äckligt
1	2	3	4	5	6	7	

9) Karin arbetade på ekonomiavdelningen på ett större sjukhus. Hon ansåg att läkarna var överbetalda medan hon själv och de andra kontorsanställda var underbetalda. Därför skapade hon en påhittad anställd och la in dennes uppgifter i datorn. På så sätt fick den påhittade anställda alla de förmåner som de verkliga anställda hade. Den påhittade anställdes konto var i själva verket Karins konto. Pengarna fick hon ihop genom att ta lite grann från alla läkarnas betalningar till pensionsfonder. Karin utvecklade en mycket listig plan. Varje gång inbetalningen till pensionsfonderna skulle göras delade hon upp betalningen i flera separata delar så att den skulle hamna på flera olika konton. Då och då lades betalningarna på den uppbyggda personens konto, men ingen annan än Karin hade möjlighet att se hur de hamnat där.

Hur äckligt uppfattar du detta?

Inte alls äckligt							Oerhört äckligt
1	2	3	4	5	6	7	

10) Sara gillade att prova ny mat och hon gillade speciellt att utforska menyn på restauranger som erbjöd utländsk mat. En dag tog hon med sig sin bästa vän till en ny Malaysisk restaurang som hade en väldigt omfattande meny. Hennes vän, som inte var alls lika äventyrlig som Sara, beställde en rätt som liknade den kinesiska rätten ”kyckling med friterat ris”. Sara beställde däremot olika rätter som hon slumpmässigt valde ut, trots att hon inte kunde uttala dem eller förstå vad det var hon beställde. Det visade sig att hon hade beställt friterade bläckfiskögon. Ett rätt bläckfisköga är som en stor svart tennisboll fylld med gelé, men när det är tillagat blir konsistensen mer gummiaktig och måste därför skäras med en vass kniv.

Hur äckligt uppfattar du detta?

Inte alls äckligt							Oerhört äckligt
1	2	3	4	5	6	7	

1) En 70 år gammal man dog av en hjärtattack. Hans tre vuxna barn ville inte att han skulle vare sig begravas eller kremeras. Då de var övertygade om att en människa lever vidare genom att han återförs i det naturliga kretsloppet, så tillagade de faderns kropp och åt andaktsfullt upp den. Ett av barnen hade studerat åtskilliga kannibalsamhällens traditioner, så innan de åt kroppen bad hon flera böner. Sedan skar de stora bitar av kött ifrån liket och pressade ut överskottsblodet. De grillade köttbitarna över en öppen eld. Köttets smak var inte otrevlig, men det var saltare än vanligt kött. De upplevde dock att köttet var mycket segare än de trodde att det skulle vara.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

Ingen skada alls							Oerhörd skada
1	2	3	4	5	6	7	

2) En grupp tonåringar som ville ha lite kul, spolade ner en mindre bomb i toaletten på deras högstadieskola. När bomben exploderade brast avloppsröret, vilket ledde till att flera hundra liter avloppsvatten rann ner i klassrummet under. Ett flertal elever blev täckta av använda tamponger, avföring och annat kloakinnehåll. En av studenterna hade tussar av använt, vått toalettpapper som fastnat i hennes hår. En annan student hade försökt springa bort ifrån det vidriga vattenfallet men han halkade och föll med ansiktet före rakt ner i en stor stinkande pöl av brun sörja.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

Ingen skada alls							Oerhörd skada
1	2	3	4	5	6	7	

3) En man vandrade vid sidan av en landsväg när han hittade ett större djur som hade blivit påkört av en bil och dött. Han drog varsamt in det i skogen och hade sexuellt umgänge med det. Han var försiktig och använde kondom, så det fanns ingen risk för sjukdomsöverföring. Det var ingen enkel sak för djurets kropp var kall och stel. Och eftersom det inte fanns något glidmedel på kondomen uppstod en hel del friktion. Kroppen hade även börjat ruttna, så den luktade fruktansvärt.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

Ingen skada alls							Oerhörd skada
1	2	3	4	5	6	7	

4) Två vuxna syskon (bror och syster) som tyckte mycket om att resa tillsammans var på semester i Frankrike. En kväll, efter att de delat en flaska vin, hamnade de till slut i säng tillsammans. De blev överraskade över att de gillade att vara fysiskt intima och de fortsatte att ha en sexuell relation (där de använde dubbla preventivmedel) de kvarvarande två veckorna av deras semester. De provade flera olika samlagsställningar, men deras favorit var den när bro-

dern tog systemen bakifrån. De tyckte även om att älska i duschen eftersom det gav dem tillfälle att verkligen utforska varandras kroppar.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>						<i>Oerhörd skada</i>
1	2	3	4	5	6	7

5) Roger behövde pengar och han ville inte skaffa sig något tråkigt jobb så han beslutade sig för att börja snatta. Han fann en stor elektronik affär och stal två bärbara CD-spelare. Han gick in i affären bärandes på en stor röd shoppingväska ifrån en annan affär. Han puttade ner CD-spelarna när ingen såg och fortsatte sedan att strosa ner för mittgången.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>						<i>Oerhörd skada</i>
1	2	3	4	5	6	7

6) Peter blev nyligen anställd på en restaurang och hans första arbetsuppgift var att städa lagret och frosta av frysen som stod i hörnet och var full med kött. Instruktionerna fanns uppsatta på frysen och Peter läste dem. Men Peter var förvirrad på sin första dag på jobbet och när han var färdig så glömde han att sätta sladden i kontakten igen. Ingen märkte detta förrän en vecka senare, då en annan anställd kom för att hämta kött. Lampan i frysen fungerade inte och hon kände hur någonting krälade över hennes händer då hon i mörkret hade greppat en bit ruttet kött. Varje yta var så täckt av små, slemmiga, vita maskar så att frysen verkade leva och röra på sig då maskar och slamsor av ruttet kött föll från en hylla till en annan. Stanken av tusentals maskar var överväldigande.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>						<i>Oerhörd skada</i>
1	2	3	4	5	6	7

7) Viktor slutade sitt jobb som varubud och öppnade sin egen restaurang. Men han fick snabbt lära sig varför så många restauranger går under inom det första året. Han hade stora problem att hålla utgifterna lägre än intäkterna och började en desperat jakt på sätt att spara pengar. Han insåg att han förlorade mycket pengar på att slänga oanvänd rå kyckling efter fyra dagar, vilket var vad hälsovårdsnämnden krävde. Han bestämde sig för att spara det otillagade kycklingköttet upp till sex dagar, men att sänka temperaturen i kylan för att kompensera för detta. Hursomhelst blev tre av hans gäster illamående och kräktes inom en vecka efter att han börjat med detta. En av de gäster som ätit kyckling till lunch kom tillbaka ett par timmar senare för att ta en kopp kaffe, men blev illamående inne på Viktors restaurang. Han blev tvungen att springa till toaletten för att kräkas, men dörren var låst så det slutade med att han kräkte ner hela toalettdörren och delar av sig själv. På hans kläder fastnade bitar av det dåliga kycklingköttet. Viktor fick dåligt samvete och bad gästen om ursäkt. Han började dessutom följa hälsovårdsnämndens riktlinjer.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>	<i>Oerhörd skada</i>
1 2 3 4 5 6 7	

8) Lars är 45 år gammal och chef för ett litet elektronikbolag. Eftersom han alltid varit intresserad av förändrade medvetandetillstånd bestämde han sig efter att ha läst om heroin för att prova det, lite försiktigt. För att undvika kanyler och märken efter nålstick på sin arm beslutade han sig för att använda heroin i form av stolpillret (som förs upp i ändtarmen). För att undvika att bli beroende beslutade han sig för att inte ta heroin mer än en gång i månaden, och bara på lördagar då han inte hade några andra förpliktelser. De första gångerna hade han svårt att föra upp det lilla projektformade stolpillret i ändtarmen med sina bara händer, men efter ett tag blev han van vid det. Eftersom stolpillret smälter i tarmen kunde lite vätska rinna ut ibland, men så småningom lärde han sig att hålla det inne för att få heroinets fulla effekt.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>	<i>Oerhörd skada</i>
1 2 3 4 5 6 7	

9) Karin arbetade på ekonomiavdelningen på ett större sjukhus. Hon ansåg att läkarna var överbetalda medan hon själv och de andra kontorsanställda var underbetalda. Därför skapade hon en påhittad anställd och la in dennes uppgifter i datorn. På så sätt fick den påhittade anställda alla de förmåner som de verkliga anställda hade. Den påhittade anställdes konto var i själva verket Karins konto. Pengarna fick hon ihop genom att ta lite grann från alla läkarnas betalningar till pensionsfonder. Karin utvecklade en mycket listig plan. Varje gång inbetalningen till pensionsfonderna skulle göras delade hon upp betalningen i flera separata delar så att den skulle hamna på flera olika konton. Då och då lades betalningarna på den uppdiiktade personens konto, men ingen annan än Karin hade möjlighet att se hur de hamnat där.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>	<i>Oerhörd skada</i>
1 2 3 4 5 6 7	

10) Sara gillade att prova ny mat och hon gillade speciellt att utforska menyn på restauranger som erbjöd utländsk mat. En dag tog hon med sig sin bästa vän till en ny Malaysisk restaurang som hade en väldigt omfattande meny. Hennes vän, som inte var alls lika äventyrlig som Sara, beställde en rätt som liknade den kinesiska rätten ”kyckling med friterat ris”. Sara beställde däremot olika rätter som hon slumpmässigt valde ut, trots att hon inte kunde uttala dem eller förstå vad det var hon beställde. Det visade sig att hon hade beställt friterade bläckfiskögon. Ett rätt bläckfisköga är som en stor svart tennisboll fylld med gelé, men när det är tillagat blir konsistensen mer gummiaktig och måste därför skäras med en vass kniv.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>	<i>Oerhörd skada</i>
1 2 3 4 5 6 7	

Övningsexempel

Lina är en flicka som är 10 år gammal. En höst dag smög hon sig in på sin äldre grannes tomt och pallade några äpplen. När hon i efterhand granskade sitt byte upptäckte hon att några av äpplena hade maskhål. Hennes yngre syster tyckte mycket om äpplen och när hon frågade om hon kunde få ett gav Lina henne ett av de maskätta äpplena.

Hur moraliskt fel uppfattar du Linas handling?

<i>Inte alls fel</i>						<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7

(Berättelserna med det otydliga äcklet)

1) En 70 år gammal man dog av en hjärtattack. Hans tre vuxna barn ville inte att han skulle vare sig begravas eller kremeras. Då de var övertygade om att en människa lever vidare genom att han återförs i det naturliga kretsloppet, så tillagade de faderns kropp och åt andaktsfullt upp den. Ett av barnen hade studerat åtskilliga kannibalsamhällens traditioner, så innan de åt kroppen bad hon flera böner. Bönerna var traditionella böner som var upptecknade av antropologer i Stilla havet i början av förra seklet. De flesta stammar som studerades då har sedan försvunnit.

Hur moraliskt fel uppfattar du syskonens handling?

<i>Inte alls fel</i>						<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7

2) En grupp tonåringar som ville ha lite kul, spolade mer en mindre bomb i toaletten på deras högstadieskola. När bomben exploderade brast avloppsröret, vilket ledde till att flera hundra liter avloppsvatten rann ner i klassrummet under. Ett flertal elever blev täckta av använda tamponger, avföring och annat kloakinnehåll. Vanligtvis går inte avloppsrör rakt över klassrum, utan är istället placerade längs med ytterväggarna. Men den här skolan var gammal så rören gick rakt över klassrummen.

Hur moraliskt fel uppfattar du tonåringarnas handling?

<i>Inte alls fel</i>						<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7

3) En man vandrade vid sidan av en landsväg när han hittade ett större djur som hade blivit påkört av en bil och dött. Han drog varsamt in hjorten i skogen och hade sexuellt umgänge med den. Han var försiktig och använde kondom, så det fanns ingen risk för sjukdomsöverföring. Det var sen höst så löven hade börjat falla av träden. Vid denna tid på året är många djur speciellt aktiva, då de letar efter föda för att de ska kunna bygga upp sitt fettlager inför vintern.

Hur moraliskt fel uppfattar du mannens handling?

<i>Inte alls fel</i>							<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7	

4) Två vuxna syskon (bror och syster) som tyckte mycket om att resa tillsammans var på semester i Frankrike. En kväll, efter att de delat en flaska vin, hamnade de i till slut i säng tillsammans. De blev överraskade över att de gillade att vara fysiskt intima och de fortsatte att ha en sexuell relation (där de använde dubbla preventivmedel) de kvarvarande två veckorna av deras semester. De reste över hela Frankrike, de började i Paris och åkte sedan västerut till Bretagne. Men deras favoritområde i Frankrike var Provence, den region som så många konstnärer gjort odödlig.

Hur moraliskt fel uppfattar du syskonens handling?

<i>Inte alls fel</i>							<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7	

5) Roger behövde pengar och han ville inte skaffa sig något tråkigt jobb så han beslutade sig för att börja snatta. Han fann en stor elektronik affär och stal två bärbara CD-spelare. Han fann affären genom att söka i gula sidorna. Där fanns det ett flertal affärer förtecknade, så han tog en som låg i ett kvarter där han hade varit några gånger tidigare.

Hur moraliskt fel uppfattar du hans handling?

<i>Inte alls fel</i>							<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7	

6) Peter blev nyligen anställd på en restaurang och hans första arbetsuppgift var att städa lagret och frosta av frysen som stod i hörnet och var full med kött. Instruktionerna fanns uppsatta på frysen och Peter läste dem. Men Peter var förvirrad på sin första dag på jobbet och när han var färdig så glömde han att sätta sladden i kontakten igen. Ingen märkte detta förrän en vecka senare, då en annan anställd kom för att hämta kött. Lampan i frysen inte fungerade inte och hon kände hur någonting krälade över hennes händer då hon i mörkret hade greppat en bit ruttet kött. Då frysen hade varit avstängd i en vecka hade maskarna fått en idealisk miljö att växa i. De hade gott om mat och temperaturen låg konstant på 21 grader.

Hur moraliskt fel uppfattar du hans handling?

<i>Inte alls fel</i>							<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7	

7) Viktor slutade sitt jobb som varubud och öppnade sin egen restaurang. Men han fick snabbt lära sig varför så många restauranger går under inom det första året. Han hade stora problem att hålla utgifterna lägre än intäkterna och började en desperat jakt på sätt att spara pengar. Han insåg att han förlorade mycket pengar på att slänga oanvänd rå kyckling efter fyra dagar, vilket var vad hälsovårdsnämnden krävde. Han bestämde sig för att spara det otillagade kycklingköttet upp till sex dagar, men att sänka temperaturen i kylan för att kompensera för detta. Hursomhelst blev tre av hans gäster illamående och kräktes inom en vecka efter att han börjat med detta. En av de gäster som blev illamående var en man som Viktor senare i veckan träffade på en blomsterutställning. Viktor blev då upplyst om vad han hade orsakat. Viktor fick dåligt samvete och bad grannen om ursäkt. Han började dessutom följa hälsovårdsnämndens riktlinjer.

Hur moraliskt fel uppfattar du Viktors handling?

Inte alls fel						Oerhört fel
1	2	3	4	5	6	7

8) Lars är 45 år gammal och chef för ett litet elektronikbolag. Eftersom han alltid varit intresserad av förändrade medvetandetillstånd bestämde han sig efter att ha läst om heroin för att prova det, lite försiktigt. För att undvika kanyler och märken efter nålstick på sin arm beslutade han sig för att använda heroin i form av stolpiller (som förs upp i ändtarmen). För att undvika att bli beroende beslutade han sig för att inte ta heroin mer än en gång i månaden, och bara på lördagar då han inte hade några andra förpliktelser. Han reste mycket i sitt jobb och arbetet var mycket komplicerat och stressigt. Så han njöt av att ägna en dag i månaden åt att stänga ute omvärlden och slappna av, alldeles ensam. Vissa månader var han tvungen att jobba varenda helg, så ibland fick han vänta sex eller åtta veckor på att ta heroin igen.

Hur moraliskt fel uppfattar du Lars handling?

Inte alls fel						Oerhört fel
1	2	3	4	5	6	7

9) Karin arbetade på ekonomiavdelningen på ett större sjukhus. Hon ansåg att läkarna var överbetalda medan hon själv och de andra kontorsanställda var underbetalda. Därför skapade hon en påhittad anställd och la in dennes uppgifter i datorn. På så sätt fick den påhittade anställda alla de förmåner som de verkliga anställda hade. Den påhittade anställdes konto var i själva verket Karins konto. Pengarna fick hon ihop genom att ta lite grann från alla läkarnas betalningar till pensionsfonder. Karins arbete var relativt invecklat och det kunde hända att hon inte kände för att gå till jobbet på mornarna. Hon funderade på att ta en kurs för att så småningom kunna byta arbete, men samtidigt uppskattade hon den trygghet det innebär att ha en fast anställning och arbetskamrater som man lärt känna.

Hur moraliskt fel uppfattar du Karins handling?

Inte alls fel						Oerhört fel
1	2	3	4	5	6	7

10) Sara gillade att prova ny mat och hon gillade speciellt att utforska menyn på restauranger som erbjöd utländsk mat. En dag tog hon med sig sin bästa vän till en ny Malaysisk restaurang som hade en väldigt omfattande meny. Hennes vän, som inte var alls lika äventyrlig som Sara, beställde en rätt som liknade den kinesiska rätten ”kyckling med friterat ris”. Sara beställde däremot olika rätter som hon slumpmässigt valde ut, trots att hon inte kunde uttala dem eller förstå vad det var hon beställde. Det visade sig att hon hade beställt friterade bläckfiskögon. Det Malaysiska köket är extremt variationsrikt och har influenser från Kina och från andra länder i Sydostasien. Mat från Malaysia är vanligtvis ganska kryddstark.

Hur moraliskt fel uppfattar du Saras handling?

<i>Inte alls fel</i>							<i>Oerhört fel</i>
1	2	3	4	5	6	7	

1) En 70 år gammal man dog av en hjärtattack. Hans tre vuxna barn ville inte att han skulle vare sig begravas eller kremeras. Då de var övertygade om att en människa lever vidare genom att han återförs i det naturliga kretsloppet, så tillagade de faderns kropp och åt andaktsfullt upp den. Ett av barnen hade studerat åtskilliga kannibalsamhällens traditioner, så innan de åt kroppen bad hon flera böner. Bönerna var traditionella böner som var upptecknade av antropologer i Stilla havet i början av förra seklet. De flesta stammar som studerades då har sedan försvunnit.

Hur äckligt uppfattar du detta?

<i>Inte alls äckligt</i>							<i>Oerhört äckligt</i>
1	2	3	4	5	6	7	

2) En grupp tonåringar som ville ha lite kul, spolade mer en mindre bomb i toaletten på deras högstadieskola. När bomben exploderade brast avloppsröret, vilket ledde till att flera hundra liter avloppsvatten rann ner i klassrummet under. Ett flertal elever blev täckta av använda tamponger, avföring och annat kloakinnehåll. Vanligtvis går inte avloppsrör rakt över klassrum, utan är istället placerade längs med ytterväggarna. Men den här skolan var gammal så rören gick rakt över klassrummen.

Hur äckligt uppfattar du detta?

<i>Inte alls äckligt</i>							<i>Oerhört äckligt</i>
1	2	3	4	5	6	7	

3) En man vandrade vid sidan av en landsväg när han hittade ett större djur som hade blivit påkört av en bil och dött. Han drog varsamt in hjorten i skogen och hade sexuellt umgänge med den. Han var försiktig och använde kondom, så det fanns ingen risk för sjukdomsöverföring. Det var sen höst så löven hade börjat falla av träden. Vid denna tid på året är många djur speciellt aktiva, då de letar efter föda för att de ska kunna bygga upp sitt fettlager inför vintern.

Hur äckligt uppfattar du detta?

<i>Inte alls äckligt</i>		<i>Oerhört äckligt</i>				
1	2	3	4	5	6	7

4) Två vuxna syskon (bror och syster) som tyckte mycket om att resa tillsammans var på semester i Frankrike. En kväll, efter att de delat en flaska vin, hamnade de till slut i säng tillsammans. De blev överraskade över att de gillade att vara fysiskt intima och de fortsatte att ha en sexuell relation (där de använde dubbla preventivmedel) de kvarvarande två veckorna av deras semester. De reste över hela Frankrike, de började i Paris och åkte sedan västerut till Bretagne. Men deras favoritområde i Frankrike var Provence, den region som så många konstnärer gjort odödlig.

Hur äckligt uppfattar du detta?

<i>Inte alls äckligt</i>		<i>Oerhört äckligt</i>				
1	2	3	4	5	6	7

5) Roger behövde pengar och han ville inte skaffa sig något tråkigt jobb så han beslutade sig för att börja snatta. Han fann en stor elektronik affär och stal två bärbara CD-spelare. Han fann affären genom att söka i gula sidorna. Där fanns det ett flertal affärer förtecknade, så han tog en som låg i ett kvarter där han hade varit några gånger tidigare.

Hur äckligt uppfattar du detta?

<i>Inte alls äckligt</i>		<i>Oerhört äckligt</i>				
1	2	3	4	5	6	7

6) Peter blev nyligen anställd på en restaurang och hans första arbetsuppgift var att städa lagret och frosta av frysen som stod i hörnet och var full med kött. Instruktionerna fanns uppsatta på frysen och Peter läste dem. Men Peter var förvirrad på sin första dag på jobbet och när han var färdig så glömde han att sätta sladden i kontakten igen. Ingen märkte detta förrän en vecka senare, då en annan anställd kom för att hämta kött. Lampan i frysen inte fungerade inte och hon kände hur någonting krälade över hennes händer då hon i mörkret hade greppat en bit ruttet kött. Då frysen hade varit avstängd i en vecka hade maskarna fått en idealisk miljö att växa i. De hade gott om mat och temperaturen låg konstant på 21 grader.

Hur äckligt uppfattar du detta?

<i>Inte alls äckligt</i>		<i>Oerhört äckligt</i>				
1	2	3	4	5	6	7

7) Viktor slutade sitt jobb som varubud och öppnade sin egen restaurang. Men han fick snabbt lära sig varför så många restauranger går under inom det första året. Han hade stora problem att hålla utgifterna lägre än intäkterna och började en desperat jakt på sätt att spara pengar. Han insåg att han förlorade mycket pengar på att slänga oanvänd rå kyckling efter fyra dagar, vilket var vad hälsovårdsnämnden krävde. Han bestämde sig för att spara det otillagade kycklingköttet upp till sex dagar, men att sänka temperaturen i kylan för att kompensera för detta. Hursomhelst blev tre av hans gäster illamående och kräktes inom en vecka efter att han börjat med detta. En av de gäster som blev illamående var en man som Viktor senare i veckan träffade på en blomsterutställning. Viktor blev då upplyst om vad han hade orsakat. Viktor fick dåligt samvete och bad grannen om ursäkt. Han började dessutom följa hälsovårdsnämndens riktlinjer.

Hur äckligt uppfattar du detta?

Inte alls äckligt						Oerhört äckligt
1	2	3	4	5	6	7

8) Lars är 45 år gammal och chef för ett litet elektronikbolag. Eftersom han alltid varit intresserad av förändrade medvetandetillstånd bestämde han sig efter att ha läst om heroin för att prova det, lite försiktigt. För att undvika kanyler och märken efter nålstick på sin arm beslutade han sig för att använda heroin i form av stolpiller (som förs upp i ändtarmen). För att undvika att bli beroende beslutade han sig för att inte ta heroin mer än en gång i månaden, och bara på lördagar då han inte hade några andra förpliktelser. Han reste mycket i sitt jobb och arbetet var mycket komplicerat och stressigt. Så han njöt av att ägna en dag i månaden åt att stänga ute omvärlden och slappna av, alldeles ensam. Vissa månader var han tvungen att jobba varenda helg, så ibland fick han vänta sex eller åtta veckor på att ta heroin igen.

Hur äckligt uppfattar du detta?

Inte alls äckligt						Oerhört äckligt
1	2	3	4	5	6	7

9) Karin arbetade på ekonomiavdelningen på ett större sjukhus. Hon ansåg att läkarna var överbetalda medan hon själv och de andra kontorsanställda var underbetalda. Därför skapade hon en påhittad anställd och la in dennes uppgifter i datorn. På så sätt fick den påhittade anställda alla de förmåner som de verkliga anställda hade. Den påhittade anställdes konto var i själva verket Karins konto. Pengarna fick hon ihop genom att ta lite grann från alla läkarnas betalningar till pensionsfonder. Karins arbete var relativt invecklat och det kunde hända att hon inte kände för att gå till jobbet på mornarna. Hon funderade på att ta en kurs för att så småningom kunna byta arbete, men samtidigt uppskattade hon den trygghet det innebär att ha en fast anställning och arbetskamrater som man lärt känna.

Hur äckligt uppfattar du detta?

Inte alls äckligt						Oerhört äckligt
1	2	3	4	5	6	7

10) Sara gillade att prova ny mat och hon gillade speciellt att utforska menyn på restauranger som erbjöd utländsk mat. En dag tog hon med sig sin bästa vän till en ny Malaysisk restau-

rang som hade en väldigt omfattande meny. Hennes vän, som inte var alls lika äventyrlig som Sara, beställde en rätt som liknade den kinesiska rätten ”kyckling med friterat ris”. Sara beställde däremot olika rätter som hon slumpmässigt valde ut, trots att hon inte kunde uttala dem eller förstå vad det var hon beställde. Det visade sig att hon hade beställt friterade bläckfiskögon. Det Malaysiska köket är extremt variationsrikt och har influenser från Kina och från andra länder i Sydostasien. Mat från Malaysia är vanligtvis ganska kryddstark.

Hur äckligt uppfattar du detta?

Inte alls äckligt							Oerhört äckligt
1	2	3	4	5	6	7	

1) En 70 år gammal man dog av en hjärtattack. Hans tre vuxna barn ville inte att han skulle vare sig begravas eller kremeras. Då de var övertygade om att en människa lever vidare genom att han återförs i det naturliga kretsloppet, så tillagade de faderns kropp och åt andaktsfullt upp den. Ett av barnen hade studerat åtskilliga kannibalsamhällens traditioner, så innan de åt kroppen bad hon flera böner. Bönerna var traditionella böner som var upptecknade av antropologer i Stilla havet i början av förra seklet. De flesta stammar som studerades då har sedan försvunnit.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>						<i>Oerhörd skada</i>
1	2	3	4	5	6	7

2) En grupp tonåringar som ville ha lite kul, spolade mer en mindre bomb i toaletten på deras högstadieskola. När bomben exploderade brast avloppsröret, vilket ledde till att flera hundra liter avloppsvatten rann ner i klassrummet under. Ett flertal elever blev täckta av använda tamponger, avföring och annat kloakinnehåll. Vanligtvis går inte avloppsrör rakt över klassrum, utan är istället placerade längs med ytterväggarna. Men den här skolan var gammal så rören gick rakt över klassrummen.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>						<i>Oerhörd skada</i>
1	2	3	4	5	6	7

3) En man vandrade vid sidan av en landsväg när han hittade ett större djur som hade blivit påkört av en bil och dött. Han drog varsamt in hjorten i skogen och hade sexuellt umgänge med den. Han var försiktig och använde kondom, så det fanns ingen risk för sjukdomsöverföring. Det var sen höst så löven hade börjat falla av träden. Vid denna tid på året är många djur speciellt aktiva, då de letar efter föda för att de ska kunna bygga upp sitt fettlager inför vintern.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>						<i>Oerhörd skada</i>
1	2	3	4	5	6	7

4) Två vuxna syskon (bror och syster) som tyckte mycket om att resa tillsammans var på semester i Frankrike. En kväll, efter att de delat en flaska vin, hamnade de i till slut i säng tillsammans. De blev överraskade över att de gillade att vara fysiskt intima och de fortsatte att ha en sexuell relation (där de använde dubbla preventivmedel) de kvarvarande två veckorna av deras semester. De reste över hela Frankrike, de började i Paris och åkte sedan västerut till Bretagne. Men deras favoritområde i Frankrike var Provence, den region som så många konstnärer gjort odödlig.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>							<i>Oerhörd skada</i>
1	2	3	4	5	6	7	

5) Roger behövde pengar och han ville inte skaffa sig något tråkigt jobb så han beslutade sig för att börja snatta. Han fann en stor elektronik affär och stal två bärbara CD-spelare. Han fann affären genom att söka i gula sidorna. Där fanns det ett flertal affärer förtecknade, så han tog en som låg i ett kvarter där han hade varit några gånger tidigare.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>						<i>Oerhörd skada</i>
1	2	3	4	5	6	7

6) Peter blev nyligen anställd på en restaurang och hans första arbetsuppgift var att städa lagret och frosta av frysen som stod i hörnet och var full med kött. Instruktionerna fanns uppsatta på frysen och Peter läste dem. Men Peter var förvirrad på sin första dag på jobbet och när han var färdig så glömde han att sätta sladden i kontakten igen. Ingen märkte detta förrän en vecka senare, då en annan anställd kom för att hämta kött. Lampan i frysen inte fungerade inte och hon kände hur någonting krälade över hennes händer då hon i mörkret hade greppat en bit ruttet kött. Då frysen hade varit avstängd i en vecka hade maskarna fått en idealisk miljö att växa i. De hade gott om mat och temperaturen låg konstant på 21 grader.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>						<i>Oerhörd skada</i>
1	2	3	4	5	6	7

7) Viktor slutade sitt jobb som varubud och öppnade sin egen restaurang. Men han fick snabbt lära sig varför så många restauranger går under inom det första året. Han hade stora problem att hålla utgifterna lägre än intäkterna och började en desperat jakt på sätt att spara pengar. Han insåg att han förlorade mycket pengar på att slänga oanvänd rå kyckling efter fyra dagar, vilket var vad hälsovårdsnämnden krävde. Han bestämde sig för att spara det otillagade kycklingköttet upp till sex dagar, men att sänka temperaturen i kylan för att kompensera för detta. Hursomhelst blev tre av hans gäster illamående och kräktes inom en vecka efter att han börjat med detta. En av de gäster som blev illamående var en man som Viktor senare i veckan träffade på en blomsterutställning. Viktor blev då upplyst om vad han hade orsakat. Viktor fick dåligt samvete och bad grannen om ursäkt. Han började dessutom följa hälsovårdsnämndens riktlinjer.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>						<i>Oerhörd skada</i>
1	2	3	4	5	6	7

8) Lars är 45 år gammal och chef för ett litet elektronikbolag. Eftersom han alltid varit intresserad av förändrade medvetandetilstånd bestämde han sig efter att ha läst om heroin för att prova det, lite försiktigt. För att undvika kanyler och märken efter nålstick på sin arm beslutade han sig för att använda heroin i form av stolpiller (som förs upp i ändtarmen). För att undvika att bli beroende beslutade han sig för att inte ta heroin mer än en gång i månaden, och bara på lördagar då han inte hade några andra förpliktelser. Han reste mycket i sitt jobb och arbetet var mycket komplicerat och stressigt. Så han njöt av att ägna en dag i månaden åt att stänga ute omvärlden och slappna av, alldeles ensam. Vissa månader var han tvungen att jobba varenda helg, så ibland fick han vänta sex eller åtta veckor på att ta heroin igen.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>						<i>Oerhörd skada</i>
1	2	3	4	5	6	7

9) Karin arbetade på ekonomiavdelningen på ett större sjukhus. Hon ansåg att läkarna var överbetalda medan hon själv och de andra kontorsanställda var underbetalda. Därför skapade hon en påhittad anställd och la in dennes uppgifter i datorn. På så sätt fick den påhittade anställde alla de förmåner som de verkliga anställda hade. Den påhittade anställdes konto var i själva verket Karins konto. Pengarna fick hon ihop genom att ta lite grann från alla läkarnas betalningar till pensionsfonder. Karins arbete var relativt invecklat och det kunde hända att hon inte kände för att gå till jobbet på mornarna. Hon funderade på att ta en kurs för att så småningom kunna byta arbete, men samtidigt uppskattade hon den trygghet det innebär att ha en fast anställning och arbetskamrater som man lärt känna.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>						<i>Oerhörd skada</i>
1	2	3	4	5	6	7

10) Sara gillade att prova ny mat och hon gillade speciellt att utforska menyerna på restauranger som erbjöd utländsk mat. En dag tog hon med sig sin bästa vän till en ny Malaysisk restaurang som hade en väldigt omfattande meny. Hennes vän, som inte var alls lika äventyrlig som Sara, beställde en rätt som liknade den kinesiska rätten ”kyckling med friterat ris”. Sara beställde däremot olika rätter som hon slumpmässigt valde ut, trots att hon inte kunde uttala dem eller förstå vad det var hon beställde. Det visade sig att hon hade beställt friterade bläckfiskögon. Det Malaysiska köket är extremt variationsrikt och har influenser från Kina och från andra länder i Sydostasien. Mat från Malaysia är vanligtvis ganska kryddstark.

Hur stor skada anser du att handlingen orsakar?

<i>Ingen skada alls</i>						<i>Oerhörd skada</i>
1	2	3	4	5	6	7

Appendix B

Äckelskala (Haidt, McCauley & Rozin, 1994)

Var god att ringa in S (sant) eller F (falskt)

- S F 1. Det besvärar mig att se någon som äter kladdig mat med fingrarna på en restaurang.
- S F 2. Att se en mjölbagge i någon annans hus besvärar mig inte.
- S F 3. Jag besväras inte av att höra någon harkla sig med halsen full av slem.
- S F 4. Jag anser att det är omoraliskt om människor utnyttjar djur i syfte att uppnå sexuell njutning.
- S F 5. Jag skulle bli besvärad av att på en biologilektion se en mänsklig hand som konserverats i en burk.
- S F 6. Jag skulle ta en omväg för att undvika att gå genom en kyrkogård.
- S F 7. Jag låter aldrig någon del av min kropp vidröra toalettstolen på en offentlig toalett.
- S F 8. Även om jag var hungrig, skulle jag inte äta en tallrik av min favoritsoppa om den rörts om med en använd men noggrant diskad flugsmälla.
- S F 9. Jag skulle vara beredd att äta apkött under vissa omständigheter.
- S F 10. Det skulle besvära mig att se en råtta springa över stigen jag går på i en park.
- S F 11. Om jag ser någon kräkas får jag kväljningar.
- S F 12. Jag tycker att homosexuella aktiviteter är omoraliska.
- S F 13. Jag skulle inte bli det minsta upprörd av att se en person med ett emaljöga ta ut det ur ögonhålan.
- S F 14. Det skulle besvära mig oerhört att röra vid en död kropp.
- S F 15. Jag skulle förmodligen inte gå till min favorit restaurang om jag fick reda på att kocken var förkyld.
- S F 16. Det skulle besvära mig att sova i ett trevligt hotellrum om jag visste att en man dött av en hjärtattack i det rummet natten före.

Var vänliggradera (0, 1 eller 2) hur äckliga du finner följande upplevelser:**0 = inte alls äckligt****1 = något äckligt****2 = mycket äckligt**

Om du tycker illa om någonting eller finner det obehagligt, men inte äckligt, ska du skriva "0".

- ___ 17. Du ser någon som heller ketchup på vaniljglassen, och sedan äter upp det.
- ___ 18. Du ser larver på en bit kött i en soptunna.
- ___ 19. När du går igenom en tunnel under ett järnvägsspår känner du lukten av urin.
- ___ 20. Du hör talas om en 30-årig man som söker sexuella förhållande med 80-åriga kvinnor.
- ___ 21. Du ser någon som av en olyckshändelse sticker en fiskekrok genom sitt finger.
- ___ 22. Din väns katt dör och du måste plocka upp den döda kroppen med dina bara händer.
- ___ 23. Du tar en liten klunk läsk och inser att du drack från samma glas som en av dina bekanta hade druckit av.
- ___ 24. En vän erbjuder dig en chokladbit som ser ut som hundbajs.
- ___ 25. Du ska just dricka ett glas mjölk när du känner på lukten att den är sur.
- ___ 26. Du går barfota på betong, och trampar på en daggmask.
- ___ 27. Du ser exkrementer som någon glömt att spola ned på en offentlig toalett.
- ___ 28. Du hör talas om en vuxen kvinna som har sex med sin far.
- ___ 29. Du ser en man vars tarmar blottlagts efter en olycka.
- ___ 30. Du råkar röra askan av en person som kremerats.
- ___ 31. Du upptäcker att en av dina vänner bara byter underkläder en gång i veckan.
- ___ 32. Som ett led i sexualundervisningen är du tvungen att blåsa upp en oanvänd kondom som saknar glidmedel.

Appendix C

Vad tror du att undersökningen har för syfte?

Varför tror du att vi ber dig att skatta moral, äckel och skada på samma berättelser?

Har du någon förklaring till varför bedömningarna kommer i just den ordning som de gör (moral, äckel och skada)?

Varför tror du att vi ber dig att trycka på "mellanslags" tangenten var 10:e sekund?

Tror du moralbedömningen påverkas av att man upplever någonting som väldigt äckligt?

Tror du att moralbedömningen påverkas av att man upplever att en handling medför stor skada?

Appendix D

Rättningsmall för funneled debriefing frågor.

Fråga 1. (Vad tror du att undersökningen har för syfte?)

Minst *ett* av följande uttryck måste finnas med för att ett svar ska anses rätt.

- Känslor påverkar moralbedömningen.
- Intuitivare svar är mer baserat på känslor.
- Graden av äckel påverkar hur moraliskt fel man upplever någonting.

Fråga 4. (Varför tror du att vi ber dig att trycka på ”mellanslagstangenten” var tionde sekund?)

Minst *ett* av följande uttryck måste finnas med för att ett svar ska anses rätt.

- För att störa.
- För att svaren ska bli intuitivare
- För att ge en kognitiv belastning